

**luonnos Porvoon kaupungin
varhaiskasvatussuunnitelma
1.8.2024**

Nimi	luonnos Porvoon kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 1.8.2024
Kunta	Porvoo
Pdf luotu	8.5.2024

Luonnos

SISÄLTÖ

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat.	1
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus.	1
1.2. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma.	2
1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.	4
1.3.1. Lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa.	5
1.3.2. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen ja arviointi.	6
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.	8
2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.	8
2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.	10
2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.	13
2.4. Arvoperusta.	15
2.5. Oppimiskäsitys.	16
2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.	16
2.7. Laaja-alainen osaaminen.	17
2.7.1. Ajattelu ja oppiminen.	18
2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu.	18
2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot.	18
2.7.4. Monilukutaito.	19
2.7.5. Digitaalinen osaaminen.	19
2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen.	19
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.	20
3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	21
3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.	21
3.1.2. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.	23
3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.	24
3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.	28
3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.	29
Päiväkodin yhteisöllinen hyvinvointiryhmä.	29
Sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen vahvistaminen, kiusaamiselta suojaaminen ja siihen puuttuminen.	30
3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.	33
3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.	36
3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.	36
3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa.	37

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.	41
4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys.	41
4.2. Pedagoginen dokumentointi.	43
4.3. Monipuoliset työtavat.	44
4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.	46
4.5. Oppimisen alueet.	47
4.5.1. Kielten rikas maailma.	48
4.5.2. Ilmaisun monet muodot.	51
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme.	52
4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni.	55
4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn.	58
Liikunnallinen toiminta.	59
Ruokailu ja ruokakasvatus.	60
Kehotunnekasvatus.	62
4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.	62
4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus.	64
Kielikylpy Porvoossa.	65
4.6.2. Monikielisten ja vieraskielisten lasten kielen tukeminen Porvoon varhaiskasvatuksessa.	66
5. Lapsen tuki.	69
5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.	69
5.1.1. Tuen järjestäminen ja toteuttaminen Porvoossa.	70
5.2. Yhteistyö tuen aikana.	71
5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.	71
5.2.2. Monialainen yhteistyö.	71
5.2.3. Yhteistyö tuen aikana Porvoossa.	72
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.	73
5.3.1. Yleinen tuki.	74
5.3.2. Tehostettu tuki.	75
5.3.3. Erityinen tuki.	75
5.3.4. Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki Porvoossa.	75
5.3.5. Tuen muodot.	78
5.3.6. Pedagogiset, hoidolliset ja rakenteelliset tuen muodot Porvoossa.	79
5.4. Lapsen tuen arviointi.	80
5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.	81
5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.	83
5.6.1. Päätöksenteko tuesta ja tukipalveluista Porvoossa.	84

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.	85
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.	86
7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.	86

Luonnos

Luonnos

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki², on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusiivisuuden periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

1 Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatuslaki 3 §

4 HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 30–31

5 Varhaiskasvatuslaki 2 §

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selvittää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä⁸.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista

6 Varhaiskasvatustalaki 21 §

7 Varhaiskasvatustalaki 1 §

8 Varhaiskasvatustalaki 22 §

9 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

10 Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

11 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 b § ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 a §

12 Varhaiskasvatustalaki 20 §

varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁶ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Porvoon kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma koskee kunnallisia ja yksityisiä päiväkoteja ja perhepäivähoitoa sekä kunnan järjestämää avointa varhaiskasvatusta. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa varten yhteistyön rakenteista ja käytännöistä on sovittu yhteistyössä kaupungin eri toimijoiden sekä muiden yhteistyötahojen kanssa.

Varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu suomeksi ja ruotsiksi ja hyväksytty Kasvun ja oppimisen lautakunnassa. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma on julkaistu ePerusteissa. Perusteteksti on sisällytetty kokonaisuudessaan paikalliseen suunnitelmaan.

Porvoon kaupungin suunnitelmat, toimintamallit ja -ohjeet, jotka on huomioitu varhaiskasvatussuunnitelmassa tai jotka täydentävät suunnitelmaa:

- Toimipaikkakohtainen toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma (sisältyy toimipaikan vuosisuunnitelmaan)
- Esiopetuksen opetussuunnitelma
- Perusopetuksen opetussuunnitelma
- 6-vuotiaiden perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- Porvoon Digipolku
- Kulttuuripolku -kulttuurikasvatussuunnitelma
- Kasvun ja oppimisen toimialan valmiussuunnitelma ja palvelualueiden suunnitelmat (turvallisuus, kriisi) sekä toimipaikkakohtaiset pelastussuunnitelmat
- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Kielikylpysuunnitelma
- Porvoon kaupunkistrategia
- Porvoon kaupungin ilmasto- ja ympäristöohjelma
- Ohjelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi
- Porvoon kaupungin digiohjelma
- Palvelusetelin sääntökirja päiväkotihoidossa
- Yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen valvontasuunnitelma

13 Varhaiskasvatuslaki 8 §

14 Varhaiskasvatuslaki 24 §

15 Varhaiskasvatuslaki 65–73§

16 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatusturva lain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista²⁰.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot²².

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

17 Varhaiskasvatusturva lain 23 §

18 Varhaiskasvatusturva lain 4 § ja HE 148/2021 s. 34

19 Varhaiskasvatusturva lain 23 §

20 HE 148/2021, s. 34

21 Varhaiskasvatusturva lain 23 §

22 Varhaiskasvatusturva lain 23 § ja HE 148/2021 s. 34

23 Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

24 Varhaiskasvatusturva lain 41 §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy²⁵. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä²⁸.

1.3.1. Lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen palvelukoordinaattori suunnittelee yhteistyössä päiväkodinjohtajan kanssa varhaiskasvatuspaikkojen järjestämisen. Palvelukoordinaattori tekee päätöksen varhaiskasvatuspaikan myöntämisestä toiminnanohjausjärjestelmässä. Kotoutumispalveluilla ja varhaiskasvatuspalveluilla on yhteinen toimintamalli pakolaistaustaisten perheiden varhaiskasvatuksen aloitukseen. Tarkempi kuvaus luvussa Yhteistyö eri tahojen kanssa.

25 Varhaiskasvatuslaki 23 §

26 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

27 Varhaiskasvatuslaki 40 §

28 Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Yksityisten palveluntuottajien kohdalla lapsen varhaiskasvatukseen ja tutustumiseen liittyvät käytännöt voivat poiketa kunnallisten käytännöistä.

Päiväkodista otetaan yhteyttä perheeseen, jolloin sovitaan aloituskeskustelusta ja tutustumisista. Perhepäivähoitajaan perhe ottaa itse yhteyttä.

Päiväkodinjohtaja antaa huoltajille ”Tervetuloa varhaiskasvatukseen” -esitteen joko paperisena tai sähköisenä. Lapsiryhmässä sovitaan, kuka vastaa perheen ja lapsen tutustumisesta. Sama henkilö vastaa myös aloituskeskustelusta. Aloituskeskustelu järjestetään aina, joko ennen lapsen tutustumisjaksoa tai sen aikana. Aloituskeskustelussa käytetään vasun 1. osaa (Vasu-keskustelun valmistavat havainnot). Huoltajille esitellään lapsen vasu ja tarkistetaan tarvittavat kirjaukset lapsen perustiedoissa. Henkilöstö opastaa huoltajia toiminnanohjausjärjestelmän käytössä. Henkilöstölle on tukimateriaalia aloitusprosessiin.

Keskustelussa huoltajille esitellään varhaiskasvatuksen toimintaa ja arkea. Huoltajien kysymyksille ja näkemyksille annetaan tilaa. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen vakaumukseen liittyvistä asioista ja kirjataan siihen liittyvät sopimukset esimerkiksi ruokailuun, hygieniaan, pukeutumiseen tai katsomuskasvatukseen liittyen perustietolomakkeessa varattuun kohtaan. Kaikissa tapauksissa lapsi ja perhe kohdataan yksilöinä ilman ennakko-oletuksia heidän edustamistaan arvoista tai tavoista. Kun varhaiskasvatusta aloittava lapsi on monikielinen, tarkastellaan aloituskeskustelussa huoltajan kanssa myös lapsen kieliä, niiden käyttötilanteita ja kehittymistä. Niiden lasten kohdalla, joiden kotikieliin ei lainkaan kuulu suomi tai ruotsi, otetaan käyttöön KieliPeda-työväline. KieliPedan osiota 2, Monikielisen lapsen kielimaailman tarkastelu, voidaan täyttää jo osana aloituskeskustelua.

Huoltajien, joiden kieli on muu kuin suomi tai ruotsi, kanssa käytetään tulkkia ja hyödynnetään kuvamateriaalia. Tulkin käytöstä tarkemmin luvussa Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö. Kuvamateriaalina voidaan käyttää esimerkiksi Varhaiskasvatuksen kuvasanasto -kirjasta (Opetushallitus 2020). ”Tervetuloa varhaiskasvatukseen” -esitteet ovat myös kielillä: englanti, kurdi (sorani), turkki, thai, venäjä, vietnam, arabia ja albaani.

Lapsi voi tutustua kaksi viikkoa ennen varhaiskasvatuksen aloittamista. Tutustumiskäynnit sovitaan henkilökunnan kanssa etukäteen. Huoltaja on lapsen mukana tutustumisen ajan. Erikseen voidaan myös sopia, mikäli lapsi jää hetkeksi (1-3 krt., 2 t/kerta) ilman huoltajaa. Tapaturmavakuutus on voimassa tutustumisen aikana. Lapsen tutustumis- ja harjoitteluvaiheessa lapsen kiinnittymistä ja turvallisuuden tunnetta vahvistaa, jos sama aikuinen on häntä vastassa ja kulkee rinnalla. Vähitellen lapsi tutustuu muihin aikuisiin ja ryhmän lapsiin.

1.3.2. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen ja arviointi

---

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen osallistuessa varhaiskasvatukseen päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Kerhotoiminnassa lapselle laaditaan suunnitelma silloin, kun varhaiskasvatuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyy tukitoimia.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan n. 2 kk varhaiskasvatuksen alkamisesta / lokakuun loppuun mennessä. Ennen suunnitelman laatimista huoltajille annetaan ohjeet valmistautumiseen

keskustelua varten. Huoltajia kannustetaan kirjaamaan omia havaintojaan lapsestaan lapsen vasuun.

Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisesta. Perhepäivähoitajat saavat lähijohtajalta ja/tai varhaiskasvatuksen asiantuntijalta ohjausta ja tukea lasten suunnitelmien laatimiseen.

Ryhmässä valmistaudutaan suunnitelman laatimiseen käymällä läpi henkilöstön havainnot ja dokumentit sekä selvittämällä lapsen omia ajatuksia ja näkemyksiä toiminnasta. Opettaja kokoaa suunnitelmaan muut tarvittavat tiedot eri asiantuntijoiden tai yhteistyötahojen lausunnoista ja muistioista. Tarvittavat liitteet viedään lapsen tietoihin toiminnanohjausjärjestelmässä. Lääkehoitosuunnitelma varhaiskasvatusta varten liitetään lapsen vasuun.

Valmistavien havaintojen, aiemman vasun arvioinnin ja huoltajien kanssa käydyn keskustelun perusteella laaditaan varsinainen suunnitelma: tavoitteet pedagogiselle toiminnalle ja toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lisäksi

- Monikielisen lapsen suomen tai ruotsin kielen tukemisen suunnitelma, jonka laadinnassa hyödynnetään myös KieliPeda-työvälineen avulla saatua tietoa lapsen kielitaidon tasosta.
- Lapsen tarvitsema tuki ja sen toteuttaminen. Ks. luku Lapsen tuki. Tuen suunnitelma tulee olla kirjattuna kuukauden kuluessa lapsen aloituksesta.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan huoltajien kanssa vähintään kerran vuodessa. Tarvittaessa suunnitelmaa arvioidaan ja toiminnan tavoitteita päivitetään useammin toimintavuoden aikana, esimerkiksi lapsen tarpeiden muuttuessa ja lapsen kanssa käytyjen säännöllisten kahdenkeskisten keskustelujen pohjalta.

Huoltajat saavat halutessaan tulosteen lapsen vasusta. Sähköiset asiakirjat liitteineen säilyvät toiminnanohjausjärjestelmässä.

Tukimateriaalia ja ohjeistusta:

[Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen](#)

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolaki³⁶ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan

29 Varhaiskasvatustilain 5 § 4 momentti

30 Varhaiskasvatustilain 1 §

31 Varhaiskasvatustilain 1 ja 12 §

32 Varhaiskasvatustilain 5 § 2 momentti

33 Varhaiskasvatustilain 52 §

34 Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

35 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

36 Hallintolaki (434/2003)

37 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

38 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

39 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävä kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatustalakea⁴⁸, sosiaalihuoltolakea⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolakea⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatustalakeissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatustalakein⁵³ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuva monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatustalakeisympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatustalakehenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatustalakeisympäristössä tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;

40 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

41 Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

42 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

43 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

44 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

45 Kestävä kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

46 Varhaiskasvatustalake 15 a §

47 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

48 Varhaiskasvatustalake 15 a §

49 Sosiaalihuoltolake (1301/2014)

50 Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

51 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

52 Terveydenhuoltolake (1326/2010)

53 Varhaiskasvatustalake 3 §

10. *toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.*

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵⁴. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimintajärjestelyjen on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁵. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu⁵⁶. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä⁵⁷. Kunnan käytävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁸. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatulaisissa⁵⁹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla⁶⁰ (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶¹. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶².

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatulain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatulaisissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶³. Varhaiskasvatuksen

---

54 Varhaiskasvatulaki 12 ja 19 §

55 Varhaiskasvatulaki 10 §

56 Varhaiskasvatulaki 11 §

57 Varhaiskasvatulaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

58 Varhaiskasvatulaki 25 §

59 Varhaiskasvatulaki 75 §

60 Varhaiskasvatulaki 10 §

61 Varhaiskasvatulaki 7 §

62 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

63 Varhaiskasvatulaki 1 §

toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä⁶⁴.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoituksen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁶⁵. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁶.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁷. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁸. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁶⁹. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷⁰. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän⁷¹.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten

64 Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

65 Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

66 Varhaiskasvatuslaki 25 §

67 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

68 Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

69 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

70 Varhaiskasvatuslaki 38 §

71 Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa⁷².

Porvoossa varhaiskasvatusta järjestetään suomeksi ja ruotsiksi kunnallisissa ja yksityisissä päiväkodeissa sekä kunnallisessa ja yksityisessä perhepäivähoidossa sekä avoimena varhaiskasvatuksena. Päiväkotiryhmien ja perhepäivähoidon toimintakieli on joko suomi tai ruotsi. Avointa varhaiskasvatusta voidaan järjestää kaksikielisesti. Lapsen tarvitsema tuki järjestetään lapsen varhaiskasvatuspaikassa.

Varhaiskasvatuspalvelut järjestää esiopetuksen ja esiopetusryhmät voivat sijaita joko päiväkodissa tai koulun yhteydessä. Esiopetusta täydentävä varhaiskasvatus järjestetään lapsen esiopetusryhmässä, jolloin lapsella säilyy sama ympäristö, ryhmä ja henkilöstö koko päivän ajan. Vuorohoitoyksikössä ei järjestetä esiopetusta. Vuorohoitoa tarvitsevien ja perhepäivähoidossa olevien lasten esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen järjestämisessä voi olla poikkeuksia.

Porvoon paikallisia erityispiirteitä ovat mm. kaksikielisyys, kaupungin eri osien monimuotoisuus ja heterogeenisyys sekä lasten ja perheiden erilaiset lähtökohdat. Kaupunkistrategian mukaisesti syrjäytymistä ja eriarvoistumista pyritään ehkäisemään mm. kehittämällä niitä alueita, joissa on paljon työttömyyttä tai/ja maahanmuuttotaustaista väestöä. Nämä alueelliset erot ja tarpeet huomioidaan varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa siten, että lapsi saa laadukasta ja yhtenäistä varhaiskasvatusta riippumatta siitä, missä sitä järjestetään.

Päiväkodit

Yksi kunnallinen päiväkotitarjoaa vuorohoitoa eli varhaiskasvatusta iltaisin ja viikonloppuisin sekä ympärivuorokautisesti. Kielikylypyä järjestetään ruotsin kielellä yhdessä kunnallisessa päiväkodissa. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä ja sisarussuhteet. Tarvittaessa ryhmän koossa tai henkilöstön määrässä huomioidaan lasten tehostetun tai erityisen tuen tarve.

Päiväkotien johtajilla on vastattavanaan yksi suurempi toimipaikka tai pari pienempää päiväkotia. Joillekin johtajille kuuluu lisäksi erillisiä ryhmiä, kuten esiopetusryhmiä koulujen yhteydessä.

Perhepäivähoito

Perhepäivähoitoryhmän koko on korkeintaan 4 alle esiopetusikäistä lasta, sekä 1 osapäiväinen esiopetus- tai kouluikäinen lapsi. Pääsääntöisesti varhaiskasvatus toteutetaan perhepäivähoitajan kotona. Porvoossa perhepäivähoitajilta edellytetään vähintään perhepäivähoitajan ammattitutkintoa. Pedagogisen toiminnan toteuttamiseksi perhepäivähoitajat saavat ohjausta ja tukea lähijohtajaltaan ja toisiltaan, varhaiskasvatuksen erityisopettajalta, varhaiskasvatuksen asiantuntijalta sekä lähipäiväkodista.

Avoin varhaiskasvatus

Avoimen varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat mm. kerhot, perhekahvilat ja -puistot. Avointa varhaiskasvatusta järjestetään pääasiallisesti päiväkodeissa ja muissa päiväkotimaisissa tiloissa. Avoimella varhaiskasvatuksella on oma lähijohtaja, joka vastaa toiminnasta.

Kerhotoiminta

---

⁷² Varhaiskasvatuslaki 13 §

Kerhotoimintaa järjestetään 2–5 -vuotiaille lapsille, jotka eivät osallistu varhaiskasvatukseen päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Kerhot voivat toimia sisä- ja/tai ulkotiloissa. Kerhon toiminta-aika on 2-3 tuntia kaksi kertaa viikossa, aamu- tai iltapäivällä. Toiminnassa noudatetaan koulujen lukuvuotta ja loma-aikoja, kuitenkin niin, että kerhot loppuvat viimeistään 31.5. Kerhossa työskentelee varhaiskasvatuksen opettaja ja lastenhoitaja. Kerhoryhmiä muodostettaessa noudatetaan samaa henkilöstön ja lasten välistä suhdelukua kuin päiväkotiryhmien kohdalla.

Perhekahvilat ja -puistot

Toiminta tarjoaa lapsiperheille kohtaamispaikkoja ja yhteistä toimintaa, jota järjestetään sisällä ja ulkona. Vanhemmilla on mahdollisuus tavata muita perheitä ja lapsilla luoda ystävyyssuhteita ja harjoitella sosiaalisia taitoja yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Lisäksi vanhemmilla on mahdollista saada tukea lapsen kasvatukseen ja kehitykseen liittyvissä asioissa ja kysymyksissä. Vapaan yhdessäolon ja leikin lisäksi järjestetään myös ohjattua toimintaa. Työntekijät ovat varhaiskasvatuksen kelpoisuusehdot täyttävää ammattihenkilöstöä. Perhekahvila- ja puistotoimintaa voidaan järjestää myös koulujen loma-aikana ns. kesätoimintana kesäkuussa ja elokuussa.

Yhteistyö eri toimintamuotojen kesken

Perhepäivähoitajat osallistuvat päiväkodin toimintaan ja tapahtumiin siellä missä se on mahdollista. Kunnallisessa perhepäivähoidossa olevien lasten varahoito järjestetään päiväkodeissa ja jokaiselle lapselle on nimetty varahoitopaikka.

Päiväkotien tiloissa toimivat kerhot tekevät tarvittaessa päiväkotiryhmien kanssa yhteistyötä ja osallistuvat toimintaan. Myös tilojen käyttöä suunnitellaan yhdessä.

Loma-aikoina päiväkotien toimintaa keskitetään alueittain muutamiin yksiköihin. Päiväkodinjohtajat suunnittelevat lasten ja henkilöstön siirtymisen avoimna olevaan päiväkotiin etukäteen. Perheille ja työntekijöille järjestetään mahdollisuus tutustua taloon ennen toiminnan alkua. Henkilöstö tekee yhteistyötä toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Loma-aikoina avoimna olevissa yksiköissä on päiväkodinjohtaja paikalla, alueen johtajat vuorottelevat työssä olossaan.

Tukimateriaalia:

[Vuorohoito](#)

[Perhepäivähoito](#)

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷³.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä⁷⁴.

Siirtymävaiheet Porvoon varhaiskasvatuksessa:

- lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, käytännöt kuvattu lapsen varhaiskasvatussuunnitelma-luvussa
- lapsi vaihtaa ryhmää päiväkodissa
- lapsi vaihtaa varhaiskasvatuspaikkaa (perhepäivähoito-päiväkoti, päiväkotipäiväkoti)
- lapsi siirtyy esiopetukseen
- lapsi siirtyy esiopetuksesta kouluun, siirtymävaiheen käytännöt on kuvattu esiopetussuunnitelmassa.

Siirtymävaiheessa on tärkeää, että lapsen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestämiseen liittyvät asiat siirtyvät uuteen paikkaan. Lähettävän tahon henkilöstö sopii vastaanottajan kanssa keskusteluajasta, johon myös huoltajat kutsutaan mukaan. Tarvittaessa siirtokeskusteluun osallistuu varhaiskasvatuksen erityisopettaja, muu asiantuntija tai yhteistyötaho. Tiedonsiirtoon käytetään tarvittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Lapselle, jonka kotikieliin ei kuulu suomi tai ruotsi, siirretään tiedonsiirtolomakkeen liitteenä myös KieliPedan osiot 2 (Monikielisen lapsen kielimaailman tarkastelu) ja 3 (Monikielisen lapsen suomen kielen taitojen seuranta).

Porvoon sisällä, ml. yksityiset päiväkodit, lapsen varhaiskasvatussuunnitelma liitteineen siirtyy toiminnanohjausjärjestelmässä lapsen uuteen varhaiskasvatuspaikkaan. Jos lapsi muuttaa toiseen kuntaan, huoltajille annetaan kopio lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta.

Vastaanottava taho järjestää lapselle ja perheelle mahdollisuuden tutustua uuteen paikkaan. Ryhmää vaihdettaessa tutussa yksikössä henkilöstö järjestää lapselle päivän aikana mahdollisuuksia tutustua ja harjoitella uudessa ryhmässä. Lapsiryhmässä tapahtuvista muutoksista tulee tiedottaa perheille.

Tukimateriaalia:

[Salassapito ja tietosuojatietoa varhaiskasvatuksessa](#)

⁷⁴ Esimerkiksi varhaiskasvatustalaki 40–42 §

2.4. Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjäntäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁵, varhaiskasvatustilain⁷⁶ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁷.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁷⁸. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita⁷⁹.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkökulmiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁸⁰. Lasten perheidenteettä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

75 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

76 Varhaiskasvatustilain 20 §

77 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

78 Varhaiskasvatustilain 15 a §

79 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

80 Varhaiskasvatustilain 3 § 1 momentti 6 kohta

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunteita ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

2.5. Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatukseen liittyvien lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatusta ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸¹.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

81 Varhaiskasvatustalaki 2 ja 23 §

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

2.7.1. Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelulle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoita ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävästä elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten

lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

2.7.4. Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

2.7.5. Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa omaaloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatustyöyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti⁸².

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyuteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Yhtenäistä toimintakulttuuria ja laatua kehitetään ja vahvistetaan sekä yhteisten kehittämiskohteiden että toimipaikkakohtaisten painotusten kautta. Kehittämiskohteet tunnistetaan ja valitaan eri tavoin tuotetun arviointitiedon pohjalta. Henkilöstön tukena työskentelee varhaiskasvatuksen asiantuntijat, jotka ohjaavat toimintakulttuurin kehittämistä varhaiskasvatuksen toimipaikoissa. Toimipaikan johtaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja

asiantuntija suunnittelevat yhdessä, miten ja missä asioissa asiantuntijatuki työskentelee lapsiryhmissä toimintavuoden aikana. Yksityisten palveluntuottajien tulee kehittää toimintaansa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja mahdollisten omien painopistealueiden mukaisesti. Yksityisillä päiväkodeilla on vastuu- tai yhteyshenkilöt erilaisissa kehittämissuunnitelmissa.

Johtamisen, kehittämisen ja arvioinnin rakenteita ja käytäntöjä

Varhaiskasvatuksen järjestäjä

- varhaiskasvatuspalveluiden johtoryhmä
- varhaiskasvatuksen esihenkilöiden kokoukset ja yhteistyöpäivät, mm. strategia, talous, palvelualueen yhteinen kehittäminen ja johtaminen, yhteistyötahot
- tulosityksiköiden esihenkilöiden ja palvelukoordinaattoreiden kokoukset
- varhaiskasvatuspalveluiden koulutustyöryhmä
- työryhmät

Toimipaikat / Päiväkodinjohtajat

- päiväkodinjohtajien omat kokoukset tarvittaessa
- päiväkodinjohtajien kehittämispäivät, työpaikkakokoukset, ns. operatiivinen johtaminen, pedagogiikan johtaminen
- kehityskeskustelu vuosittain, työn vaativuuden arviointi, osaamiskartoitus, tehtävänkuvaus
- työryhmät
- täydennyskoulutus

Toimipaikat / Henkilöstö

- tiimipalaverit
- tiimivastaavat
- pedatiimit tms.
- varhaiskasvatuksen opettajien SAK-aika
- tarvittavat kokoukset, valmistelu- ja suunnittelu-aika muille työntekijöille
- työpaikkakokoukset
- toimipaikan kehittämispäivät ja muut yhteiset kokoukset
- toimipaikan yhteys- ja vastuuhenkilöt eri sisältöihin
- kehityskeskustelu vuosittain, työn vaativuuden arviointi, osaamiskartoitus, tehtävänkuvaus
- täydennyskoulutus
- työryhmät

Lähijohtaja vastaa omassa toimipaikassaan varajohtajan, pedagogisen tiimin ja tiimivastaavien kanssa jatkuvan arvioinnin toteuttamisesta ja pedagogisen toiminnan ja laadun kehittämisestä.

Lisäksi toimipaikoissa on eri sisältöalueiden vastuu-/yhteyshenkilöt ja työryhmäedustajat, jotka vastaavat asiasisältöjen käsittelystä ja ylläpidosta toimipaikassaan yhteistyössä lähijohtajan kanssa. Eri vastuuhenkilöille tulee järjestää aikaa hoitaa tehtäväänsä ja mahdollistaa osallistuminen tapaamisiin.

Huoltajat ja lapset

- toimipaikkakohtaiset osallistamisen toimintatavat ja käytännö
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta- ja arviointiprosessi
- huoltajakyselyt

Muut yhteiset rakenteet

Digitaalinen osaaminen ja medialukutaito

Rakenteet toiminnan kehittämiselle ja henkilöstön työlle:

- Porvoon Digipolku varhaiskasvatus – esiopetus – perusopetus.

- Varhaiskasvatuksen Digi-työryhmä seuraa ja ohjaa Digipolun mukaisen pedagogiikan kehittämistä. Ryhmä myös suosittelee ja hyväksyy sovellukset pedagogiseen käyttöön.
- Toimipaikkojen digivastaavat, joille järjestetään tapaamisia ja koulutusta. Digi-vastaavien tehtävänä on varmistaa, että yksiköissä toimintaa toteutetaan ja kehitetään Digipolun mukaisesti.

Liikunnallinen varhaiskasvatus

Rakenteet toiminnan kehittämiseksi ja henkilöstön työlle:

- Sovitut toimintatavat ja työvälineet. Tarkennetaan luvussa Kasvan, liikun ja kehityn.
- Toimipaikkojen liikuntavastaavat Lillit, joille järjestetään tapaamisia, ohjausta ja perehdytystä.
- Liikuntavastaavat huolehtivat oman toimipaikkansa liikunnallisten asioiden toteutumisesta ja kehittämisestä yhdessä lähijohtajan ja liikunnallisen työryhmän kanssa.

Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen varhaiskasvatus

Rakenteet toiminnan kehittämiseksi ja henkilöstön työlle:

- KieliPeda-työväline osa 1 oppimisympäristön arviointia käytetään kaikissa lapsiryhmissä, osia 2 ja 3 käytetään niiden lasten kohdalla, joiden kotikieliin ei kuulu suomi tai ruotsi.
- Toimipaikkojen kulttuurisen moninaisuuden vastaavat, joille järjestetään tapaamisia, ohjausta ja perehdytystä. Vastaavien rooli ja tehtävä on vahvistaa tietoutta ja osaamista omassa yksikössään.
- Varhaiskasvatuksen asiantuntija, joka vastaa kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisesta varhaiskasvatuksesta.
- Kumo -työryhmä: kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisesta pedagogiikan ja yhteistyökäytäntöjen ym. toimintamallien kehittäminen.

Lukuvuoden yhteinen teema

Varhaiskasvatukselle ja esi- ja perusopetukselle sovitaan yhteinen lukuvuoden teema tai painopistealueet. Toimipaikat suunnittelevat, miten teemaa käsitellään vuoden aikana ja miten sitä mahdollisesti toteutetaan yhteistyössä esi- ja perusopetuksen kanssa. Teemaan käsittelyyn ja toteuttamiseksi voidaan valmistella myös yhteistä tukimateriaalia (esim. asiantuntijat, eri työryhmät) sekä järjestää henkilöstölle koulutusta ja ohjausta. Toteuttamistapoja tarkennetaan ryhmän suunnitelmassa ja toimipaikan vuosisuunnitelmassa.

3.1.2. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialueille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaisuuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Leikin kehittäminen sekä sisällä että ulkona edellyttää aikuisten toiminnassa

- kiinnittymistä toimintaan lasten kanssa
- tietoisuutta omasta roolista aikuisena leikissä (leikin kannattelijat, mallintajat, havainnoijat yms.)
- leikkiin syventymistä, lasten toiminnan ja leikin ohjaamista
- lasten ohjaamista mielekkääseen toimintaan
- roolileikkien, esineleikkien ja fyysisten leikkien soveltamista myös ohjatussa toiminnassa
- huomion kiinnittämistä leikin rikastamiseen ja uudistamiseen
- sääntöleikkien aktivoimista ja aikuisten osallistumista niihin
- lasten kanssa yhdessä leikkiympäristöjen kehittämistä
- ajan ja leikkirauhan mahdollistamista ja turvaamista
- jokaisen lapsen osallisuuden ja leikkiin osallistumisen mahdollistamista.

3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸³ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyä osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸⁴. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

⁸³ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

⁸⁴ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

Osallisuus

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen keskeisimpiä tavoitteita on jokaisen lapsen osallisuuden kokemus. Lasten osallisuus ja sen toteutuminen perustuu henkilöstön asenteisiin ja käsityksiin lapsesta ja oppimisesta, vuorovaikutuksesta ja aikuinen-lapsi valtasuhteesta sekä varhaiskasvatuksen inklusiivisesta toimintakulttuurista. Osallisuus ei rakennu yksittäisistä toiminnoista vaan on kokonaisvaltainen ajattelu- ja lähestymistapa kaikkeen ryhmän toiminnassa.

Osallisuutta voidaan tarkastella vuorovaikutuksen laadusta rakentuvana tunneilmapiirinä. Keskeistä on aikuisten oma sitoutuminen ja kiinnittyminen ja myös lasten kiinnittäminen vuorovaikutukseen, joka perustuu lasten sensitiiviseen kohtaamiseen ja myönteiseen ilmapiiriin. Sensitiivinen tunnekieli tarkoittaa esimerkiksi hymyä, hyväksyvää katsetta ja kosketusta. Lasten aloitteisiin vastataan, heidän ajatuksiaan kuullaan ja heidät kohdataan henkilökohtaisesti päivän aikana. Aikuiset mukauttavat omaa vuorovaikutustapaansa kullekin lapselle sopivaksi ja ohjaavat lasten vuorovaikutusta positiivisella tavalla. Lämminhenkisessä ja turvallisessa ilmapiirissä lapset uskaltavat ilmaista itseään, kokeilla ja harjoitella uusia asioita.

Osallisuus on tunnetta yhteisöön kuulumisesta. Henkilöstön tehtävänä on tukea aktiivisesti lapsia pääsemään osaksi ryhmää ja kaverisuhteita sekä toimintaa. Yhteinen tekeminen ja ponnistelu tavoitteiden ja päämäärien saavuttamiseksi vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ylpeys ryhmän osaamisesta, yhdessä koettu ilo ja riemu vahvistavat yhteistä kokemusta. Henkilöstön on tärkeää tiedostaa, että osallistuminen ja osallisuus eivät ole sama asia. Jokainen lapsi kokee osallisuutensa omalla tavallaan, joten lasten henkilökohtaiset kokemukset tilanteissa voivat olla hyvin erilaisia. Lapsi voi olla mukana kokematta kuitenkaan osallisuutta. Toiminnassa on tunnistettava tilanteita, joissa lapsia jää syrjään tai niitä tekijöitä, jotka syrjäyttävät lapsia. Lapsi saattaa jäädä syrjään myös aikuisen toiminnan vuoksi. Aikuisen tulee seurata omassa toiminnassaan, keihin lapsiin hänen huomionsa kiinnittyy ja keihin ei. Samoin tulee kiinnittää huomiota, miten ja kenelle aikuinen sanansa kohdistaa. Tuleeko päivän aikana juteltua kaikkien ryhmän lasten kanssa? Miten aikuinen huomioi lasten erilaiset tavat kommunikoida?

Osallisuus on vahvasti toimijuutta. Toimijuus edellyttää aktiivisuutta, aloitteisuutta, tietoa, kykyä esittää mielipiteitä ja luoda uusia ideoita ja ajatuksia, taitoa pyytää apua sekä tunnetta vaikuttamisen mahdollisuuksista omaan oppimiseen ja oppimisympäristöön. Nämä ovat asioita, joita lapsen tulee saada harjoitella yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Aikuisten tulee huolehtia tiedon jakamisesta ja tiedon pilkkomisesta siten, että lapsen on mahdollista omaksua sitä. Ryhmässä voi olla sovittuna rakenteita ja toimintatapoja, kuten lasten kokouksia tai yhteisiä suunnitteluhetkiä, joissa yhdessä harjoitellaan mielipiteiden esittämistä ja erilaisia taitoja. Järjestettyjen tilanteiden lisäksi päivittäisessä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa vahvistetaan lasten mahdollisuutta ilmaista mielipiteitään ja näkemyksiään, vaikuttaa päätöksentekoon ja saada aikaan muutosta.

Ryhmän henkilöstö havainnoi ja arvioi toiminnassa rakenteita, toimintatapoja ja käytäntöjä, jotka mahdollistavat tai rajoittavat lapsen osallisuutta:

- rutiinit, päiväjärjestys
- säännöt, normit ja käytännöt
- tilat, välineet, materiaalit
- pedagogiset tavoitteet

Lapsen mielenkiinnon kohteiden ja aloitteiden huomioiminen pedagogisen toiminnan suunnittelussa edellyttää lapsen yksilöllisten lähtökohtien ja ajattelun tuntemista ja tunnistamista. Henkilöstöllä tulee olla osaamista ja ammattitaitoa kerätä tietoa lapsesta eri tavoin, havaita ja tunnistaa lapselle merkityksellisiä asioita sekä hyödyntää näitä yhteisen toiminnan pohjana. Vuorovaikutuksen tulee olla havainnoivaa ja vastavuoroista. Henkilöstö liittyy yleiset tavoitteet ja omat suunnitelmansa lasten aloitteisiin ja mielenkiinnon kohteisiin joustavasti arjen tilanteissa. Lapsen näkemykset ja mielipiteet sekä hänen tapansa ajatella saavat merkityksiä, kun ne muodostavat toiminnan sisältöjä ja muotoja. Kun lapsen tarpeisiin vastataan ja hänen näkemyksensä todentuvat toiminnassa, vahvistuvat tahto ja halu sekä luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Lapsen minäpystyvyys vahvistuu ja hän tuntee iloa ja ylpeyttä omasta osaamisestaan.

Henkilöstöllä tulee olla taitoa kehittää osallisuutta tukevia toimintatapoja ja heidän tulee sitoutua yhteisesti sovittuihin työtapoihin. Henkilöstön toimintaa, vuorovaikutustilanteita ja lapsen päivää tarkastellaan koko päivän näkökulmasta. Kokopäiväpedagogiikkaa kehittämällä myös lapsen osallisuus vahvistuu. Monta kertaa päivän aikana toistuvat perushoitotilanteet, siirtymät ja ulkoilu tulee hyödyntää pedagogisina mahdollisuuksina. Aikuinen sitoutuu näissä tilanteissa vuorovaikutukseen lapsen kanssa ja aktivoi myös lapsen kiinnittymään tilanteeseen.

Esimerkkejä

- Ruokailussa lapselle annetaan esim. mahdollisuus valita paljonko hän haluaa ruokaa, mitä hän juo, missä järjestyksessä hän syö ruoat. Ruokailun aikana aikuinen ohjaa lapsia keskustelemaan toistensa kanssa, kertomaan mielipiteitään ja ajatuksiaan.
- Pukemistilanteessa aikuinen kannustaa lasta miettimään itse (yhdessä aikuisen kanssa), millaiset varusteet tulee pukea, jotta on pukeutunut sään edellyttämällä tavalla. "Ulkona on lätäköitä – haluatko leikkiä vesileikkejä - laitanko kuravaatteet vai kierrätkö lätäköt?" Lapsen omat toiveet huomioidaan aina, kun mahdollista/mahdollisuuksien mukaan (esim. laitetaanko hanskat hihan alle vai päälle). Aikuinen kannustaa lasta yrittämään ja onnistumaan itse.
- Lepohetkelle mentäessä lapsi saa valita unilulun ja vaatetuksen. Aikuinen kysyy lapselta, saako silittää. Lapsella on oikeus kieltäytyä. Onko mahdollista, ettei ole pakko maata? Voiko osa istua ja selaila kirjoja muita häiritsemättä?

Osallisuus toteutuu myös lapsen yksilöllisten lähtökohtien mukaisesti. Siihen vaikuttavat lapsen ikä ja kehitysvaihe, herkkyykskausi, yksilölliset vahvuudet tai tuen tarve. Lasten yksilöllisyys ja eritahtisuus huomioiden osallisuus voi toteutua monin tavoin. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että lasten osallisuuden mahdollisuudet olisivat tasaisesti tarjolla lasten kesken.

Jokaisella lapsella on oikeus ilmaista itseään juuri sellaisena kuin on. Aikuisilta edellytetään kykyä huomioida ja arvostaa lapsen kommunikointitapaa, myös sanatonta viestintää. Aivan pienimpien lasten kohdalla osallisuutta ryhmän toiminnassa voidaan tukea havainnoimalla eleitä, ilmeitä ja olemusta. Isompien lasten kanssa voidaan lisäksi keskustella. Pedagoginen dokumentointi työtapana vahvistaa lasten ajattelun ja kokemusten näkyväksi tekemistä.

Lähteet:

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas.

Heikka, J., Fonsèn, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) 2016. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa.

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia.

Leinonen, J., Venninen, T. & Ojala, M. 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen.

Turja, L. 2012. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja.

Tukimateriaalia:

Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Varhaiskasvatuksen toiminnassa on velvollisuus edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää.

Jokaisessa toimipaikassa laaditaan yhteistyössä henkilöstön kanssa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, osana toimipaikan vuosisuunnitelmaa. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 5 b §; Yhdenvertaisuuslaki 6 a §). Perhepäivähoito ml. yksityiset toimijat ja avoin varhaiskasvatus laativat yhteisen suunnitelman. Lapset ja huoltajat osallistetaan ja heitä kuullaan suunnitelmaprosessissa sopivin tavoin.

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma sisältää

1. selvityksen varhaiskasvatuksen toimipaikan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilanteesta;
2. tarvittavat toimenpiteet, aikataulut ja vastuut tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi;
3. arvion aikaisempaan suunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista.

Suunnitelma ohjaa henkilöstöä tarkastelemaan, arvioimaan sekä toteuttamaan ja kehittämään toimintaa oppimisympäristöjä sekä vuorovaikutusta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmat huomioiden. Suunniteltujen toimenpiteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan vuosittain ja suunnitelma laaditaan uudelleen kahden vuoden välein. Erityistä huomiota tulee kiinnittää vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, käytettäviin materiaaleihin ja huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa on kyse tiedostamisesta ja siitä, että lapsen persoona on aina yksilöllinen sukupuolesta tai sukupuolettomuudesta riippumatta. Henkilöstön tehtävänä on hankkia asiallista tietoa sukupuolen moninaisuudesta. Lasta ja lapsen aloitteita tulee kuulla ja kuunnella herkällä korvalla. Lapsen sukupuolen ilmentämiselle ollaan avoimia ja hyväksyviä ja lapsen kasvusuunta jätetään avoimeksi.

Aikuisen tulee tunnistaa sukupuoleen liittyviä arvoja, oletuksia ja asenteita, jotka heijastuvat arjen toimintaan ja lasten kasvatukseen. Nämä näkyvät kaikessa toiminnassa, puheessa ja asioiden sanoittamisessa, kuten "tyttöjen tai poikien väri". Pidetäänkö joitain ominaisuuksia sukupuoleen sidonnaisena, rajaanko vai sallitaanko toisille jotain sukupuolen perusteella enemmän, "pojat ovat poikia" tai "tytöt eivät käyttäydy noin villisti". Tilanteissa voi miettiä, onko aina tarpeen jakaa lapsia tyttöihin ja poikiin, määrittää lasta tytöksi tai pojaksi vai voisiko asian ilmaista toisin.

Sukupuolisensitiivisyys kannustaa pohtimaan tasa-arvoa ja sen toteutumista uudella tavalla: riittääkö pelkkä lupa valita? Ovatko tietyt leikit sukupuolittuneita, jolloin lapsen valintaa saattaakin ohjata jokin piiloon jäävä tekijä, kuten pelko kiusaamisesta, kelpaamisesta ja joukkoon kuulumattomuudesta? Miten lapsen valintoja tuetaan tai miten niitä huomaamatta rajataan? Tunnistamalla ja tiedostamalla varhaiskasvatuksen, oman ja lasten toiminnan taustalla vaikuttavia tekijöitä, niitä voidaan muuttaa ja kehittää.

(Lähde: Tasa-arvoa päiväkotiin – tekstikokoelma sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta.)

Tukimateriaalia

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisuuden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Jokaisen lapsen, perheen ja henkilöstön edustajan ainutlaatuisuus on voimavara. Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus on läsnä kaikkien toiminnassa kaikissa arjen tilanteissa. Moninaisuutta tiedostava toimintakulttuuri tukee jokaisen lapsen identiteetin rakentumista ja osallisuutta. Moninaisuutta arvostavan toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää henkilöstöltä itsearviointia ja tilaisuuksia yhteiselle keskustelulle. Henkilöstön kieli- kulttuuri- ja katsomustietoista osaamista ja toimintaa vahvistetaan jokaisessa toimipaikassa.

Lasten kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun tavat kehittyvät **kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisessa varhaiskasvatuksessa**. Jokainen lapsi saa tulla hyväksytyksi omana itsenään ja kokea oman kotikulttuurinsa ja kielen arvostetuksi. Samalla tiedostetaan kaikkien tilanteiden olevan lapselle oppimistilanteita myös uuden kielen ja kulttuurin suhteen.

Suomalainen ja suomenruotsalainen kulttuuri ja kieli ovat luonnollinen osa Porvoota, mikä mahdollistaa tutustumisen molempiin kieliin ja kulttuureihin sekä perinteisiin. Lasten ja ympäristön erilaiset kielet, kulttuurit, uskonnot, katsomukset sekä perinteet huomioidaan ja otetaan luonnolliseksi osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Moninaisuutta tehdään näkyväksi muuhun toimintaan ja lasten pohdintoihin liittyen, ei vain teemapäivien merkeissä. Jokaisen lapsen osallisuudesta huolehditaan, kun vaikkapa merkitään kartalle tärkeitä paikkoja tai pohditaan, mitä kenenkin perheessä syödään aamiaiseksi.

Tukimateriaalia:

[Kielten rikas maailma](#)

[Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa](#)

[Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa](#)

3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁵. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Päiväkodin yhteisöllinen hyvinvointiryhmä

Jokaisessa kunnallisessa päiväkodissa toimii yhteisöllinen hyvinvointiryhmä. Koulujen yhteydessä olevat esiopetusryhmät ovat osa koulun yhteisöllistä opiskeluhoitoryhmää.

Tavoite ja tehtävä

- varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen hyvinvointia edistävän toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen arviointi ja kehittäminen
- esiopetuksen yhteisöllisen opiskeluhoiton toteuttaminen
- monialainen ja monitoimijainen yhteistyö

Toimipaikkakohtaisen hyvinvointiryhmän keskeinen tehtävä on yhteisön hyvinvointiin liittyvien asioiden ja käytäntöjen arviointi sekä kehittämiskohteiden tunnistaminen. Näitä asioita ovat mm. terveellisyys, turvallisuus ja esteettömyys. Turvallinen oppimisympäristö sisältää niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin turvallisuuden. Yhteisöllinen hyvinvointiryhmä edistää hyvinvointia tukevaa yhdenvertaista ja tasa-arvoista toimintakulttuuria, esim. lisäämällä lasten osallisuutta ja kehittämällä vuorovaikutus- ja kasvatusilmapiiriä. Osallisuutta lisäävät toimintatavat

edesauttavat myös ongelmien ennalta ehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tarvittavan tuen järjestämistä. Yhteisöllinen työskentely luo edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle.

Hyvinvointiryhmä käsittelee ainoastaan koko yhteisöä koskevia asioita. Yksittäisen lapsen tai perheen asioista ei keskustella tässä ryhmässä. Hyvinvointiryhmän koollekutsuja on päiväkodinjohtaja. Kokousajat sovitaan hyvissä ajoin heti toimintakauden alussa. Ryhmän kokoonpano: 1 edustaja/ryhmä, vastuuterveystenhoitaja, 1-2 huoltajaa, varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä esiopetusyksiköissä kuraattori/psykologi. Tarvittaessa ryhmään voidaan kutsua muita asiantuntijoita tai toimijoita. Lasten osallisuus toteutuu kuulemalla ja tuomalla lasten ajatuksia ja näkemyksiä työryhmään. Hyvinvointiryhmä kokoontuu vähintään kaksi kertaa vuoden aikana. Kaksikieliset esiopetuksen toimipaikat voivat pitää yhden yhteisen ryhmän, jolloin kummankin kieliset kuraattorit ja psykologit kutsutaan paikalle.

Muistio kokouksen käsittelemistä asioista jaetaan huoltajille toiminnanohjausjärjestelmässä, esimerkiksi ilmoitustaululla.

Esimerkkejä eri toimijoiden rooleista:

Lapset: Lasten kokemukset varhaiskasvatuksen käytännöistä ja vuorovaikutuksesta, osallisuudesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. Onko kaikilla kavereita ja voivatko olla mukana leikissä. Miten lapsi kokee yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen eri tilanteissa, esiintyykö kiusaamista, kokevatko lapset olonsa turvalliseksi.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja: Lasten ja perheen hyvinvoinnin ja varhaiskasvatukseen osallistumisen tukeminen, mitä keinoja ja tapoja tukea lapsia, puuttua haasteisiin, kiusaamiseen jne.

Terveydenhoitaja: Nostaa esiin perheiden neuvolakäynneillä tehtyjä havaintoja perheiden/lasten tilanteesta, esim. ruokailuun ja ravitsemukseen, vuorokausirytmiiin, hygieniaan tms. muihin huolenaiheisiin liittyen. Ovatko vanhemmat tuoneet ilmi jotain varhaiskasvatukseen liittyvää? Terveydenhoitajan kanssa voidaan suunnitella ja sopia, miten hän tulisi puhumaan lapsille tai vanhemmille terveystieteeseen liittyvistä asioista.

Kuraattori, psykologi: Lasten ja perheen hyvinvoinnin ja esiopetukseen osallistumisen tukeminen, mitä keinoja ja tapoja tukea lapsia, puuttua haasteisiin, kiusaamiseen jne. Linkitys koulun aloitukseen, mitä esiopetuksessa voidaan tehdä. Yhtenäisten käytäntöjen ja toimintatapojen edistäminen.

Huoltajat: Huoltajien näkemys ja kokemukset lasten hyvinvoinnin tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Mitä huoltajien keskuudessa mietitään, mitä haluttaisiin kehittää? Ovatko päiväkodin käytännöt ja toimintatavat selkeitä, tiedetäänkö, miksi niin toimitaan? Mitä voidaan tehdä yhdessä jonkin asian edistämiseksi? Huoltajien verkostoitumisen mahdollisuudet.

Sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen vahvistaminen, kiusaamiselta suojaaminen ja siihen puuttuminen

Sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen vahvistaminen

Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tavoitteena on tukea lasten itsetunnon kasvua ja kehitystä sekä opettaa sosiaalisia taitoja sekä tunne- ja turvataitoja. Tunnetaidoilla tarkoitetaan tunteiden tunnistamista, nimeämistä, säätelyä sekä niiden huomioimista arjessa. Tunne- ja turvataidoilla voidaan lisätä lapsen kykyä itsestä huolehtimiseen sekä tarjota keinoja lapsen oman arvon kehittymiseen ja omien rajojen käsittämiseen. Hyvät sosiaaliset taidot, tunnetaidot ja empatiakyky ennaltaehkäisevät kiusaamista ja häirintää. Turvataidoista ja kehotunnekasvatuksesta enemmän luvussa Kasvan, liikun ja kehityn.

Toimintatavat lapsiryhmässä:

- Aikuiset tukevat jokaisen lapsen ryhmään kuuluvuutta ja osallisuutta.
- Luodaan positiivinen ilmapiiri, jossa sekä lapset että aikuiset viihtyvät keskenään ja pitävät huolta toisistaan yhteisten leikkien ja toimintojen kautta. (turvallisuus, kiireettömyys, nauru, ilo, henkilöstön suhteet, lämpö, kannustaminen ja tukeminen, avuliaisuus ja myötätunto, yhdenvertainen kohtaaminen ja kohtelu, toisten kunnioitus)
- Lapsille opetetaan yhteisesti sovittuja sosiaalisia kanssakäymisen sääntöjä. Aikuiset toimivat mallina ja esikuvina. (Tervehtiminen ja hyvästely, kiitos, anteeksi, oman vuoron odottaminen, toisen auttaminen, toisten hyvinvoinnista huolehtiminen, kauniisti puhuminen toiselle)
- Yhdessä lasten kanssa tehdään ohjeita ja sääntöjä viihtyvyydelle.
- Lapsille kerrotaan selkeästi millaista toimintaa ja käyttäytymistä odotetaan. Ei laadita kieltolistoja vaan kuvauksia siitä, miten meidän ryhmässämme toimitaan ja käyttäydytään. Kehotetaan esimerkiksi pitämään huolta toisista ja auttamaan sen sijaan, että kiellettäisiin lyömästä ja kiusaamasta. Kaveritaidot.
- Sovitaan, miten lapset haluavat juhlia syntymäpäiväänsä päiväkodissa, esim. kaverin valitseminen syntymäpäiväpöytään voi olla joillekin vaikeaa.
- Lapsia ohjataan ymmärtämään, miksi tietyt toimintatavat ovat sopivia ja toiset eivät. Lapset oppivat ja ymmärtävät moraalisia ja eettisiä kysymyksiä jo hyvin varhain ja siksi näiden asioiden käsittely aloitetaan jo 1-3 -vuotiaiden lasten kanssa. Tavoitteena on vahvistaa empatiakyvyn kehittymistä.
- Aikuiset tukevat lasten sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen kehittymistä. Lapselle kerrotaan tunteista ja siitä, miksi ne tulevat ja miltä ne tuntuvat. Tunteet eivät ole vaarallisia, vaan menevät ohi itsestään. Tunteita voi myös ohjalla ja niiden kanssa oppii pärjäämään, kun opettelee tunnistamaan ja huomaamaan niitä. Tunnetaitoja voi harjoitella: voi opetella taitoja, joiden avulla hankalastakin tunteesta pääsee yli. Oma tunnetilaansa ja tunneilmastoaan voi opetella muuttamaan mukavampaan suuntaan. Vaikka tunne sanoisi mitä vaan, ihmisen on kuitenkin toimittava oikein. (Lähde: Kampman & Tukiainen 2020)
- Mitä pienempi lapsi, sen enemmän hän tarvitsee ulkopuolelta tulevaa aikuisen tukea aggressioiden ja tunnereaktioiden (kuten suuttumus, raivo, turhautuneisuus, ahdistus, mielipaha, suru) säätelyyn.
- Lasta ei jätetä mielipahassa tai rauhoittumaan kiukkutilanteessa yksin, vaan aikuinen kannattelee lasta ja auttaa tunteen säätelyssä. Aikuinen lohduttaa lasta ja ottaa lapsen syliin.
- Lasta ei poisteta tilanteesta tai toiminnasta rangaistuksena, vaan aikuinen tukee lasta saamaan tilanteen hallintaan toiminnan jatkamiseksi.
- Sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen opettamisessa käytetään apuna materiaaleja ja ohjelmia. (Esimerkkejä: Lapsen mieli, Askeleittain, Pienin askelin, Start, Molli, Piki, TunneMuksu, Mututoukka, Kaverikerho, Vuorovaikutusleikki, Huomaa hyvä, Kompisväskan). Toimintatavat ja käytetyt materiaalit kirjataan ryhmän pedagogiseen suunnitelmaan.
- Henkilöstön velvollisuus on olla mukana toiminnassa, ohjata sekä seurata ja havainnoida lasten leikkiä ja vuorovaikutusta.

Aktiivinen ohjaus, esim. valitsevatko lapset paikkansa ruokailussa tai kokoontumisessa itse vai onko heillä nimetyt paikat? Suunnitellaan istumapaikat siten, että lähtökohtana on kaverisiteiden tukeminen.

Vapaamuotoinen havainnointi, esim. Onko kaikkien leikkiporukoiden toiminta asianmukaista vai ilmeneekö leikkiryhmässä epäasiallista käytöstä tai kiusaamista? Kaukaa katsottuna lasten keskinäinen leikki voi näyttää levolliselta ja ”hyvältä” yhteisleikiltä mutta tilanne saattaa sisältää sanallista ja psyykkistä kiusaamista. Aina oikea ratkaisu ei ole hajottaa ei-hyvin toimivia ryhmiä, poistaa lapsia ryhmästä tai lopettaa leikki vaan mennä mukaan ohjaamaan tilannetta.

Suunnitelmallinen havainnointi sekä dokumentointi, esim. kahdenkeskiset keskustelut lasten kanssa, haastattelut, sosiogrammi, tietyn tilanteen havainnointi.

Kiusaamisen tunnistaminen

Kiusaaminen on toistuvaa ja tietoista negatiivista toimintaa, joka kohdistuu jotakuta vastaan. Pienten lasten kiusaamisessa on kyse opituista vääränlaisista toimintatavoista tai kehittymättömistä vuorovaikutuksen ja itsehillinnän taidoista. Kun lapsi ei vielä riittävästi kykene sanallisesti ilmaisemaan itseään ja selvittämään asioita ja/tai itsesääteily on kehittymätöntä, saattaa turhautuminen purkautua fyysisenä toimintana toista kohtaan. Konflikteissa ei ole kyse kiusaamisesta. Konflikteja syntyy, kun suunnilleen kahden tasaväkisen henkilön tavoitteet törmäävät keskenään. Konfliktit ovat yleisiä ja niitä tarvitaan sosiaalisten taitojen kehittymiseksi.

Kiusaaminen on sosiaalinen ilmiö ja liittyy vallankäyttöön. Kiusaajan koetaan olevan suurempi ja voimakkaampi ja sen kohteena oleva jää alakynteen. Kiusaamisen ei tarvitse olla dramaattista, mutta siinä voi nähdä tietynlaista käyttäytymistä. Kiusaaminen voi olla fyysistä (potkiminen, lyöminen, nipistäminen, leikkien häiritseminen ja rikkominen, tavaroiden piilottaminen), sanallista (ilkkuminen, toisesta puhuminen pahaa, puhutteluun vastaamatta jättäminen), psyykkistä (uhkaaminen, manipuloiminen, sääntöjen muuttaminen leikeissä, painostaminen, ilmeiden näyttäminen, huokaileminen, paljon puhuvien katseiden näyttäminen, toisen sulkeminen ulkopuolelle). Kiusaamisen voi myös jakaa suoraan kiusaamiseen, jossa kiusaajan tunnistaa ja kiusaaminen kohdistuu suoraan uhriin fyysisesti tai sanallisesti ja epäsuoraan kiusaamiseen, jolloin kiusaajaa on vaikea tunnistaa ja kiusaamista tapahtuu eri tavoin.

Kiusaamiseen liittyy useita eri rooleja, jotka henkilöstön on tiedostettava, jotta tilanteen kaikkiin eri tekijöihin voidaan vaikuttaa.

- uhri
- kiusaaja
- apurit, aktiivisesti mukana
- vahvistajat, ne jotka esim. nauravat
- hiljaiset hyväksyjät
- puolustajat

Kiusatun lapsen käytös saattaa muuttua. Hän on usein yksin eikä hän puhu ystävästä. Tavaroiden katoaa, jos lapsi yrittää ostaa ystäviä. Lapsi voi vetäytyä, olla hiljainen ja surullinen. Kotona voi ilmetä uniongelmiä. Lapsi viestittää eri tavoin, ettei enää halua tulla päiväkotiin. Kiusaamisen kohteena oleva lapsi voi myös toistuvasti hakeutua vuorovaikutukseen ja leikkiin kiusaajiensa kanssa ja pitää heitä ystävinään. Tällöin hän toimii tietyssä roolissa sallien epäasianmukaisen kohtelun päästäkseen mukaan ja osaksi ryhmää.

Kiusaamisen ehkäiseminen

Kiusaamista ehkäistään vahvistamalla henkilöstön tietoisuutta. Ehkäisevä työ edellyttää aikuisten sitoutumista lapsiryhmään ja toimintaa. Toiminnassa tuetaan lasten sosiaalisten taitojen ja empatiakyvyn sekä lasten aggressioiden hallintaa. Aikuisten vahvistavat lasten vertaissuhteita ja lasten osallisuutta.

Aikuiset keskustelevat lasten kanssa konflikteista ja riitelystä. Lapset oppivat ymmärtämään, etteivät nämä tilanteet ole kiusaamista vaan ristiriitatilanteita. Konfliktit otetaan vakavasti ja aikuiset tukevat lapsia selvittämään konfliktejaan. Konflikteissa on aina vahva tunnelataus,

mutta konfliktin osapuolille voi opettaa, että asioita voi katsoa toisesta näkökulmasta ja tehdä myönnytyksiä. Lapsia ei jätetä yksin konfliktien selvittämisessä. Muitakin lapsia voi käyttää voimavarana konfliktien ratkaisemiseen. Aikuisen ei tule yrittää löytää totuutta vaan antaa asianosaisten kertoa oman versionsa. Lapsia tuetaan löytämään ratkaisuja asian eteenpäin viemiseksi.

Aikuiset keskustelevat lasten kanssa kiusaamisesta niin, että lapset tulevat tietoisiksi kiusaamisesta ilmiönä ja kiusaamisen aikana esiintyvistä rooleista, sekä siitä mitä voidaan tehdä, kun havaitaan tai epäillään kiusaamista. Ristiriitatilanteista kertominen ei ole juoruamista. Kiusaamisesta ja kiusaamisen rooleista käytävän keskustelun pohjana voi käyttää esim. Pekka Töpöhäntä -kirjoja.

Henkilöstö kertoo huoltajille lapsen olemisesta vertaisryhmässä sekä lapsiryhmän tavoitteista ja toiminnasta sosiaalisten taitojen tukemisessa. Huoltajien kanssa keskustellaan ja luodaan yhteistä ymmärrystä käytännöistä. Huoltajien kanssa voidaan sopia esimerkiksi syntymäpäiväkutsujen jakamiseen liittyvistä käytännöistä. Lasten kanssa keskustellaan siitä, onko syntymäpäiväkutsuilla kiristäminen ja uhkailu hyvien tapojen mukaista ja saako niin tehdä. Miltä ulkopuolelle jäävästä tuntuisi?

Kiusaamistilanteen hoitaminen

Kiusaamista, väkivaltaa tai loukkaavaa käytöstä ei hyväksytä missään muodossa. Lähtökohtana on, että kiusaamistilanteet ratkaistaan siinä ympäristössä, jossa kiusaamista tapahtuu. Huoltajat eivät voi vaikuttaa varhaiskasvatuspäivän aikana tapahtuvaan. Kun henkilöstö havaitsee kiusaamista tai lapsi tai huoltajat tuovat kiusaamisepäilyn esille, tilanteeseen suhtaudutaan aina vakavasti ja asia selvitetään. Henkilöstö vastaa aina asian hoitamisesta. Kiusaamisessa mukana olleiden lasten huoltajille kerrotaan välittömästi tilanteesta. Ryhmän henkilökunta selvittää asiaa havainnoimalla tilanteita ja kuulemalla kaikkia osapuolia, jotta kukin saa sanoa mielipiteensä. Havainnot ja eri osapuolten näkemykset kirjataan (lomake Muistio kiusaamisesta) ilman arviointeja.

Henkilökunnan kuultua kaikkia mukana olleita sovitaan jatkosta eli miten toimitaan. Ratkaisuja mietitään myös yhdessä lasten kanssa. Sovitut toimenpiteet kirjataan ja varmistetaan toimenpiteiden toteutuminen. Tilannetta seurataan ja toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan vähintään 2 viikon välein, seuranta dokumentoidaan. Tarvittaessa toimenpiteitä jatketaan tai suunnataan uudelleen, kunnes kiusaaminen on loppunut. Lomake liitetään toiminnanohjausjärjestelmässä kaikkien kiusaamisessa mukana olleiden osapuolten tietoihin, kun kiusaaminen on loppunut.

(Lähde: Kiusaavatko pienetkin lapset? Repo, L. & Stoor-Grenner, M.)

Tukimateriaalia:

[Sosioemotionaalisten taitojen tukeminen](#)

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁶. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus,

viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Oppimisympäristöjen suunnitteluun ja arviointiin käytetään ryhmävasua. Suunnittelua ja arviointia tehdään myös yhteistyössä lasten ja huoltajien kanssa.

Hyvä sosiaalinen ja psyykinen ympäristö edellyttää sensitiivisiä ja aktiivisesti läsnä olevia aikuisia. Aikuiset vastaavat sosiaalisesta ja psyykkisestä turvallisuudesta lapsiryhmässä. Tärkeää on ohjata vuorovaikutusta ja lasten vertaisryhmän dynamiikkaa sekä tukea lasten kaverisuhteita.

Joustavat toimintaan ja leikkiin soveltuvat tilat muodostuvat erilaisista työskentelypisteistä ja kalusteyhdistelmistä, jotka mahdollistavat yksin työskentelyn, pari- ja ryhmätoiminnan. Toiminta, tilat ja välineet tulee suunnitella siten, etteivät ne altista lasta liialliselle paikallaan istumiselle vaan aktivoivat lapsia toiminnallisuuteen ja liikkumiseen. Siirtymätilanteita porrastetaan pienryhmittäin, jotta odottelu ja paikallaanoloaika lyhentyisi. Tilanteista voi tehdä myös toiminnallisia. Kalusteiden valinnassa huomioidaan sekä aikuisten että lasten ergonomia.

Sisä- ja ulkotilojen käytön tehostaminen ja monipuolistaminen järjestyy pienryhmissä toimimalla ja porrastamalla näiden toimintaa eri tiloihin. Tiloja suunnitellaan ja muokataan yhdessä lasten kanssa. Materiaaleja ja välineitä valitaan ja hankitaan siten, että ne tukevat pedagogisen toiminnan toteuttamista ja avaavat uusia oppimisen polkuja lapsille. Oppimisympäristössä huomioidaan myös lasten mielenkiinnon kohteet ja mahdollistetaan vahvuuksien hyödyntäminen. Tavaroilla ja leluilla on omat kuvitetut paikkansa, mikä tukee lapsen toimijuutta ja auttaa järjestyksen ylläpitoa. Välineiden ja tarvikkeiden tulee olla lasten saatavilla. Tila- ja aikajärjestelyillä tuetaan pitkäkestoisen leikin rakentumista. Oppimisympäristön kuvittaminen ja sanoittaminen ja kuvallisen materiaalin esillä olo tukee lapsen kielen kehittymistä.

Oppimisympäristössä tehdään näkyväksi kielellistä, kulttuurista ja katsomuksellista moninaisuutta niin, että kaikki ryhmän lapset saavat olla osallisina ja tuntea oman taustansa arvokkaaksi. Kielet ja kulttuurit ovat näkyvissä mm. kirjoissa, kuvissa ja leikkivälineistössä. Retkiä ja virtuaalisia vierailuja hyödynnetään oppimisympäristöjen monipuolistamiseksi. Kielitietoisien oppimisympäristön arvioinnin ja kehittämisen välineenä käytetään jokaisessa ryhmässä KieliPeda-työvälineen osiota 1. Kielitietoisesta pedagogiikasta lisää luvussa Kielten rikas maailma.

Henkilöstö varmistaa, että toiminnassa käytetään monipuolisia oppimisympäristöjä. Omien tilojen lisäksi hyödynnetään lähiympäristössä olevia mahdollisuuksia. Kauemmaksi liikuttaessa käytetään paikallisliikennettä tai tilausajopalvelua. Porvoon alueelta löytyy kaupunki- ja maalaisympäristöä, kyliä, saaristoa, jokivarsi, satamia. Metsäympäristö ja puistot ovat Porvoossa kaikkia lähellä. Varhaiskasvatuksen muita toimintaympäristöjä ovat liikuntapaikat- ja kentät, kirjastot/kirjastoauto, museot, uimahalli, muut palvelut, teollisuus ja yritykset sekä digitaaliset ja virtuaaliset ympäristöt.

Digitaalisuus suunnitellaan luontevaksi osaksi lasten oppimisympäristöjä ja toimintaa. Porvoon Digipolku tarkentaa paikallisia opetussuunnitelmia digitaalisen osaamisen, medialukutaidon ja ohjelmointiosaamisen osalta. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen Digipolku sisältää tavoitteet henkilöstön osaamiselle ja ikäryhmittäin toteutettavalle pedagogiselle toiminnalle sekä käytännön toiminnan kuvauksia. Henkilöstön tulee käyttää Digipolkua pedagogisen toiminnan suunnittelussa.

Porvoon Digipolku Teams-tiimi henkilöstölle: Digipolku, materiaalit, ohjeet, koulutusmateriaalia, linkkejä. (sisään pääsykoodi mu1u3pk)

Porvoon kansallinen kaupunkipuisto

- Luonnonsuojelualueita, luontopolkuja, lintutorneja/näköalapaikkoja sekä metsäulkoilualueita: esim. Stensböle, Ekudden, Ruskis, Sikosaari, Lennätinvuori, Maari ja Linnamäet, Näsin kivi, Joonaanmäki, Kokonniemi, Gammelbackan Kartanon puistometsä
- Kartanoita ja muita rakennuksia: esim. Haikkoo, Kiiala, empirekorttelit, vanha kaupunki, Näsin kartano, Näsinmäen hautausmaa.

Tukimateriaalia:

[Oppimisympäristö varhaiskasvatuksessa](#)

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁷.

3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁸⁸. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁸⁹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Varhaiskasvatuksen ja kasvatusyhteistyön aloitukseen liittyvät käytännöt on kuvattu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa käsittelevässä luvussa. Siirtymävaiheiden yhteistyökäytännöt kuvataan luvussa Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.

Vähintään kaksi kertaa vuodessa huoltajille järjestetään keskustelu, jossa yhdessä suunnitellaan ja arvioidaan lapsen varhaiskasvatusta. Tarvittaessa keskusteluun kutsutaan mukaan lapsen ja

⁸⁷ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

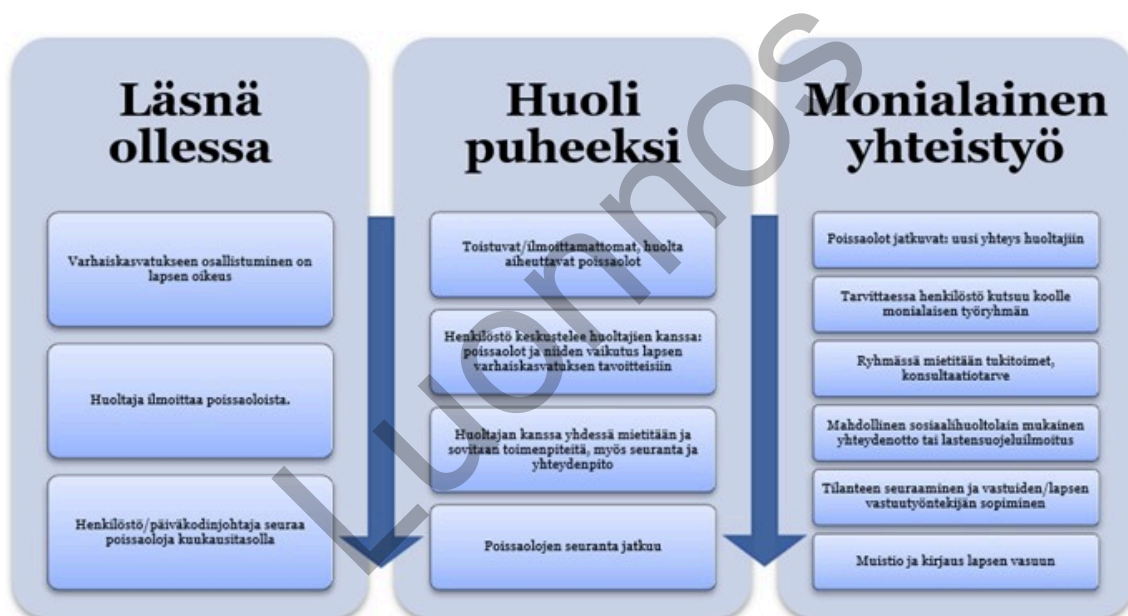
⁸⁹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

perheen kanssa työskenteleviä asiantuntijoita. Päivittäinen kohtaaminen ja yhteydenpito lapsen asioissa on keskeistä. Päiväkodissa pääasiallisina tiedottamisen ja toiminnasta kertomisen välineenä käytetään sähköisiä viestimiä. Lisäksi huoltajien kanssa voidaan sopia, millä muilla tavoin lapsen päivään tai muuhun liittyvästä kerrotaan. Kuvallisen dokumentaation lisäksi lapsiryhmän toiminnasta kerrotaan huoltajille säännöllisesti viikko- tai kuukausikirjeiden muodossa.

Tarvittaessa yhteistyössä huoltajien kanssa käytetään tulkkia. Tulkin käyttö varmistaa molemminpuolisen ymmärryksen. Tulkkia käytetään tarpeen mukaan esimerkiksi aloitus- ja vasukeskusteluissa sekä vanhempainilloissa. Yhteistyössä huoltajien kanssa huomioidaan molempien huoltajien osallisuus myös siinä tilanteessa, että vain toinen heistä on vieraskielinen.

Uusille perheille tulee kertoa varhaiskasvatuksen käytännöistä ja toimintatavoista. Kaikille huoltajille järjestetään tilaisuus kuulla ja keskustella lapsiryhmän toiminnasta ja varhaiskasvatuksen sisällöistä. Vanhempainilloissa huoltajien kanssa sovitaan esimerkiksi erilaisista yhteistyökäytännöistä, tapahtumista ja juhlista.

Yhteistyössä huoltajien kanssa varmistetaan lapsen osallistuminen varhaiskasvatuksen toimintaan. Huolen herätessä henkilöstön tulee ottaa asia puheeksi huoltajien kanssa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Huolta herättäviin poissaoloihin tai laajemman monialaisen yhteistyön käynnistämiseen on laadittu toimintamalli.

Toimintamalli huolta herättäviin poissaoloihin tai monialaisen yhteistyön käynnistämiseen

Varhaiskasvatuksessa järjestetään erilaisia tilaisuuksia ja tapahtumia, joissa perheet ja vanhemmat tapaavat vapaamuotoisesti toisiaan. Vanhemmat voivat myös itse järjestää toimintaa keskenään. Päiväkodeissa voi toimia vanhempainyhdistyksiä ja -toimikuntia.

Jokaisessa päiväkodissa on yhteisöllinen hyvinvointiryhmä, jossa on huoltajaedustus.

3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustlain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään

toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹⁰. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹¹.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä⁹².

Lasten ja nuorten hyvinvointia tukevaa monialaista yhteistyöverkostoa Porvoossa koordinoi Lasten ja nuorten hyvinvointiryhmä, jossa on mukana varhaiskasvatuksen edustus.

Varhaiskasvatus osallistuu tarvittaessa ja mahdollisuuksien mukaan muihin työryhmiin ja monialaiseen yhteistyöhön.

Itä-Uudenmaan hyvinvointialue

Ks. myös luvussa Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö "toimintamalli huolta herättäviin poissaoloihin tai monialaisen yhteistyön käynnistämiseen".

Lastenneuvola

Varhaiskasvatuksen henkilöstö antaa arvion lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa laajoja terveystarkastuksia varten 4-vuotiaiden lasten kohdalla. Tätä tiedonsiirtoa varten käytetään lomaketta, johon pyydetään huoltajan suostumus ennen terveydenhoitajalle lähettämistä. Tarvittaessa lastenneuvola ja varhaiskasvatus tekevät yhteistyötä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi myös muun ikäisen lapsen kohdalla.

Päiväkodeille on nimetty vastuuterveydenhoitaja, joka on yksikön yhteisöllisen hyvinvointiryhmän jäsen.

⁹⁰ Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁹¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹² Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

Varhaiskasvatuksen ja lastenneuvolan yhteistyöryhmä arvioi ja kehittää yhteistyön toteutumista.

Varhaiskasvatus lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Sosiaalityöntekijän suosituksesta varhaiskasvatusta voidaan tarjota lapselle lastensuojelun tukitoimena. Hakemus tehdään Porvoon kaupungin varhaiskasvatuksen sähköisen asioinnin kautta. Sosiaalityöntekijä voi olla yhteydessä palvelukoordinaattoriin, jolle myös kirjallinen suositus (lomake) lähetetään. Lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa lastensuojelun tukitoimena järjestetään perheen ja sosiaalityöntekijän kanssa tapaaminen, jossa sovitaan yhteistyöstä ja lapsen varhaiskasvatusta koskevista käytännöistä.

Kulttuuri- ja vapaa-aika

Porvoon kaupungin kulttuurikasvatussuunnitelma Kulttuuripolku on valmisteltu yhteistyössä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa. Kulttuuripolku täydentää opetussuunnitelmia. Kulttuuripolku-palvelujen tuottajina ovat kulttuuripalvelut, musiikkiopisto, taidekoulu, kirjastopalvelut ja Porvoon museo. Kulttuurikasvatussuunnitelman tavoitteena on toteuttaa ja edistää lasten suunnitelmallista kulttuuri-, taide ja kulttuuriperintökasvatusta. Varhaiskasvatuspäivän aikana tapahtuva toiminta on perheille maksutonta.

Kulttuuripolku-tarjonta täydentää ja rikastuttaa varhaiskasvatuksen toimintaa. Toimipaikoille tiedotetaan palvelutarjonnasta, jonka pohjalta ne suunnittelevat omaa toimintaansa. Yhteistyö ja palvelujen käyttö kirjataan toimipaikan vuosisuunnitelmaan.

Kulttuuripolku-ohjausryhmä, jossa on varhaiskasvatuksen edustaja, seuraa ja arvioi toimintaa.

Liikuntapalvelut tarjoaa palveluja ja toimintaa varhaiskasvatuksen liikuntakasvatuksen toteuttamisen tueksi. Paikallisesti tehdään yhteistyötä myös eri urheilu- ja liikuntaseurojen kanssa. Seurat tarjoavat ohjausta lapsille ja/tai henkilöstölle omassa lajissaan. Näistä tiedotetaan erikseen ja varhaiskasvatuksessa hyödynnetään tarjontaa lapsiryhmän tarpeiden mukaan.

Seurakunnat

Porvoon suomalainen seurakunta tarjoaa varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta tukevaa toimintaa. Yhteistyötarjonta perustuu Opetushallituksen ohjeisiin ja Kirkkohallituksen malliin. Toiminnan sisältöjä valmistellaan myös varhaiskasvatuksen ja seurakunnan yhteistyönä. Seurakunta tarkistaa ja päivittää tarjontansa vuosittain ja tiedottaa siitä varhaiskasvatukselle. Tarjonta sisältää kaikille sopivaa yleissivistävää toimintaa, joka ei sisällä uskonnon harjoittamista sekä toimintaa, joka perustuu uskonnon harjoittamiseen. Henkilöstön vastuulla on selvittää toiminnan sisällön luonne ja tiedottaa siitä selkeästi huoltajille.

Muiden Porvoossa toimivien seurakuntien kanssa ei ole sovittuja yhteistyökäytäntöjä.

Kotoutumispalvelut

Kotoutumispalveluilla ja varhaiskasvatuspalveluilla on yhteinen toimintamalli pakolaistaustaisten perheiden varhaiskasvatuksen aloitukseen. Perheen muutettua Porvooseen kotoutumispalvelujen sosiaaliohjaaja ja varhaiskasvatuksen asiantuntija tekevät yhteisen kotikäynnin, jolla perheen tarpeiden mukaan kerrotaan eri palveluista, suomalaisesta varhaiskasvatus- ja koulupolusta, varhaiskasvatuksen toimintatavoista ja autetaan tarvittaessa hakemusten laatimisessa tai sovitaan varhaiskasvatuksen aloitusprosessiin ja tutustumiseen liittyvistä käytännöistä.

Muut toimijat, kolmas sektori

Porvoon luontokoulun tavoitteena on tukea varhaiskasvatuksen luontokasvatuksen toteuttamista ja ulkona opettamista. Yhteistyössä vahvistetaan henkilöstön osaamista. Henkilöstö voi liittyä Luontokoulun Varhaiskasvatuksen luontokasvatus -Teamsiin, jossa jaetaan materiaalia ja tietoa.

Muusta yhteistyöstä eri tahojen, kuten MLL, Folkhälsan, kanssa voidaan sopia toimipaikkakohtaisesti.

Yksityiset palveluntuottajat

Yksityisten päiväkotien kanssa pidetään säännöllisesti tapaamisia n. 4 kertaa vuodessa ja yksityisten perhepäivähoitajien kanssa vähintään yksi tapaaminen vuosittain. Koolle kutsujana toimii yksityisten palveluntuottajien ohjauksesta ja valvonnasta vastaava viranhaltija. Tapaamisten keskeisiä sisältöjä ovat toiminnan laatuun, turvallisuuteen ja pedagogiikkaan liittyvät asiat. Tarpeen mukaan annetaan lisäksi muuta ohjausta yksityisille palveluntuottajille.

Henkilöstölle tarjotaan mahdollisuus osallistua kaupungin järjestämiin varhaiskasvatuksen koulutuksiin ja kehittämistilaisuuksiin.

Kiinteistönhoito, ateria- ja puhtauspalvelut

Liikelaitos Porvoon Ateria- ja puhtauspalvelut vastaa päiväkotien ruuasta ja siivouksesta. Kiinteistönhoidosta vastaa Toimitilapalvelut. Varhaiskasvatuksen toimipaikkojen tiloihin ja piha-alueisiin liittyvät vikailmoitukset tai sisäympäristöepäilyt ilmoitetaan vikailmoitusjärjestelmän kautta. Toimintaa ja palveluja suunnitellaan ja arvioidaan yhteistyössä sekä toimipaikka- että organisaatiotasolla vuosittain.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella

on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa varhaiskasvatuksen henkilöstö asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Toiminnassa hyödynnetään erilaisia oppimisympäristöjä ja tarvittaessa eri alojen asiantuntijoiden osaamista. Toiminnan järjestämisessä huomioidaan lasten yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua monipuoliseen toimintaan.

Keskeistä on tarkastella lapsen päivää kokonaisuutena, joka tukee hyvinvointia ja oppimista. Henkilöstön tulee erityisesti suunnitella niitä tilanteita, jotka toistuvat monta kertaa päivän ja viikon aikana, kuten tulo- ja lähtötilanteet, siirtymät ja eteistilanteet, ruokailut, lepo ja muut rutiinit. Miltä käytännöt ja toimintatavat näyttävät ja tuntuvat lapsesta, millaista vuorovaikutusta lapsi näissä kohtaa? Miten toteutamme lapsen tarvitseman tuen eri tilanteissa? Miten lapsen liittyminen ryhmään ja leikkiin toteutuu?

Pedagogisen toiminnan suunnittelun ja arvioinnin keskeiset rakenteet ja välineet:

1. **Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma**, kuvattu luvussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma
2. **Ryhmävasu**
Lapsiryhmän pedagogisen toiminnan suunnittelun, dokumentoinnin ja jatkuvan arvioinnin väline, jota henkilöstö käyttää säännöllisesti. Perhepäivähoitajat ja avoin varhaiskasvatus käyttävät suunnitelmaa soveltuvin osin.
3. **Varhaiskasvatuksen opettajan pedagoginen johtajuus** ryhmässä
Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa yhteistyössä muiden kanssa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisesta. Opettaja kokoaa havainnot ja kokemukset lapsista ja toiminnasta, jotka käydään yhdessä läpi. Hän vastaa ryhmän pedagogisen toiminnan tavoitteista ja siitä, että lasten tarpeiden edellyttämät tavoitteet ja sovitut toimenpiteet toteutuvat ryhmän toiminnassa. Opettaja ylläpitää pedagogista keskustelua ja varmistaa, että toimintaa toteutetaan perusteiden ja paikallisen suunnitelman mukaisesti.
4. **Tiimivastaava** nimetään vuosittain jokaiseen päiväkodin ryhmään. Tiimivastaava on varhaiskasvatuksen opettaja, joka
  - vastaa siitä, että ryhmän toiminta on varhaiskasvatussuunnitelman mukaista
  - toimii yksikön pedagogisen tiimin jäsenenä
  - vastaa siitä, että ryhmän pedagoginen suunnitelma / ryhmävasu on aktiivisesti käytössä
  - vastaa tiimisuunnittelusta ja sen aikataulusta
  - vastaa tiimin vastuualueiden sopimisesta omassa tiimissä
  - huolehtii siitä, että yhteistä työstämistä vaativat tai muuten hoidettavat asiat kulkevat ryhmän ja koko päiväkodin tasojen välillä ja tiimille sovitut asiat hoituvat
  - seuraa tiimin toimintakulttuuriin ja työhyvinvointiin liittyviä asioita ja ottaa niitä puheeksi tiimin ja päiväkodin tasoilla
5. **Pedagoginen tiimi** vastaa yhdessä lähijohtajan kanssa siitä, että toimintaa toteutetaan, kehitetään ja arvioidaan varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti toimipaikassa ja joka ryhmässä.
6. **Lapsi- ja ryhmäkohtaiset suunnitelmalliset keskusteluhetket** (tuumaustauko)

7. **Toimipaikan vuosisuunnitelma ja toimintakertomus.** Julkaistaan yksikön sähköisellä ilmoitustaululla.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

Henkilöstö havainnoi ja käyttää pedagogista dokumentointia toiminnan kehittämiseksi, myös yhdessä lasten ja huoltajien kanssa. Toiminnan dokumentoinnista tulee pedagogista vasta, kun dokumentteja eli tallennettua tietoa käsitellään ja hyödynnetään käytännössä tavoitteellisen toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä.

Pedagogista dokumentointia suunnitellaan ryhmässä etukäteen, jolloin tiedetään mitä, ketkä ja millä välineillä dokumentoidaan sovitusti päivä-, viikko- ja kuukausitasolla (esim. vuosikello) Projekteihin ja prosesseihin voidaan dokumentointitavat ja välineet suunnitella etukäteen sekä toiminnan aikana esiin nousevien ideoiden ja tarpeiden mukaan. Tämän lisäksi toiminnassa kertyy jatkuvasti paljon erilaista tietoa ja dokumentteja, joita tuottavat lapset, henkilöstö ja huoltajat. Ryhmän henkilöstö valitsee suunnitelmallisesti ja tarpeen mukaan dokumentteja, joita hyödynnetään pedagogisen toiminnan arviointiin ja kehittämiseen. Ryhmävasuun tarkennetaan pedagogisen dokumentoinnin toimintatapoja ja välineitä.

Jokaisessa ryhmässä käytettävät toiminnan dokumentoinnin välineet ja tavat:

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelma
- lapsen digitaalinen kasvun kansio
- digitaalinen ryhmävasu
- ryhmän viikko- tai kuukausikirje huoltajille

Dokumentoinnin muita välineitä ja toimintatapoja:

- lapsen tuotokset, piirustukset, maalaukset ym. kädentyöt, voidaan myös kuvata
- keskustelut, haastattelut
- lapsen oma dokumentointi työskentelyn aikana, esim. piirtämällä ajattelua, kokemusta, tuntemuksia visuaaliseen muotoon = ”muistiinpanot”
- lapsen oma kertoma, sadutus, äänitallenteet
- kuvat ja videointi: kuvataan myös lapsen rakenteluja, leikkejä yms. prosessinomaisesti eri vaiheissa tallentaminen ja julkaisu: digitaaliset alustat, esim. Daisy, kuvakehys
- projektiseinä: toiminnan kuvaus seinällä kuvin, tekstein yms.
- projektin rakentuminen tilaan
- animaatiot, kamerakynä, videopensseli
- blogi
- oppimistarinat (learning story)
- sosiogrammi: lasten välisten suhteiden selvittäminen ja näkyväksi tekeminen
- lasten kokoukset
- muu sovittu tapa dokumentoida kirjallisesti havaintoja

Ks. myös Porvoon Digipolku.

Tukimateriaalia:

[Pedagoginen dokumentointi](#)

[Salassapito ja tietosuojat varhaiskasvatuksessa](#)

4.3. Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättellemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä.

Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

Päiväkotien lapsiryhmien toimintaa järjestetään paljon pienryhmissä sekä porrastamalla toimintoja ja siirtymiä. Pienemmissä ryhmissä toimiminen rauhoittaa toimintaa ja vähentää vuorovaikutuksen määrää ja kuormitusta niin lapsilla kuin aikuisilla. Näin organisoituna toimintaa voidaan toteuttaa myös pitkäkestoisesti sekä käyttää tiloja tehokkaasti ja monipuolisesti.

Pienryhmätoiminnan periaatteena on, että lapset ja aikuiset jaetaan tarkoituksenmukaisesti toiminnan ääreen oppimisympäristöjä ja välineitä monipuolisesti hyödyntäen. Pienryhmässä työskentelyn tulee olla suunnitelmallista toimintaa niin, että ryhmän kokoonpano, aikuiset sekä toiminnan sisältö ja tavoitteet ovat pedagogisesti perusteltuja. Ryhmiä voidaan muodostaa toiminnan tai lasten tarpeiden ja mielenkiinnon kohteiden mukaan, ikäryhmittäin tai yli ryhmärajojen. Kokoonpanoja tulee vaihdella tilanteen, tarpeen ja toiminnan mukaan. Samoin aikuisten tulee toimia eri pienryhmissä ja eri lasten kanssa. Lapsilla tulee olla mahdollisuus luoda suhde ryhmän kaikkiin aikuisiin sekä toimia erilaisissa vertaisryhmissä, välillä myös isommassa ryhmässä.

Pienryhmässä voidaan toteuttaa esimerkiksi ohjattua toimintaa, leikkiä, liikuntaa tai ulkoilla ja ruokailla pienryhmänä. Pienryhmän toiminta voi myös perustua kuntoutuksellisiin tarpeisiin ja erityisen ohjelman toteuttamiseen (esim. Kili, Kuttu, Kaveri-kerho, Roihusten perhe, S2-opetus).

Opetus- ja ohjaustapoja tulee vaihdella tilanteen ja sisällön edellyttämällä tavalla.

- *Parityöskentely:* Aikuisten työtä voidaan jakaa siten, että lasten opettamista ja tukemista vuorotellaan. Toinen opettaa/vastaa opetuksesta ja toinen tarkkailee ja havainnoi, jolloin toiminnasta saadaan tarkempaa havaintoihin perustuvaa tietoa. Tilanteessa voi myös toinen opettaa ja toinen avustaa.
- *Tiimiopettaminen:* Aikuiset ohjaavat samaa ryhmää joustavasti vuorotellen.
- *Rinnakkaisopetus/samanaikaisopetus:* Kaikki opettavat/ohjaavat samaa asiaa samanaikaisesti omille ryhmilleen.
- *Pistetyöskentely:* Pisteiden ohjattava sisältö on eri jokaisella opettavalla aikuisella ja lapset kiertävät pisteissä.

Monipuoliset työtavat ja oppimisympäristöt sekä monitasoinen pedagogiikka muodostavat kokonaisuuden. Peruslähtökohdat työtapojen valinnalle ovat toiminnallisuus, luovuus ja osallisuus. Lapset ovat mukana työtapojen suunnittelussa ja valinnassa. Ryhmän toimintaa suunniteltaessa ja toteuttaessa henkilöstö ottaa huomioon myös, miten lapsen yksilöllisiä ominaisuuksia ja tarpeita, kuten vahvuudet ja lahjakkuus, temperamentti ja kognitiivinen tyyli, tuetaan.

Työtapojen suunnittelun tukena käytetään myös Kulttuuripolun, liikuntapalvelujen ja luontokoulun tarjontaa sekä Porvoon Digipolkua.

Digipolun liitteenä on listaus varhaiskasvatuksessa käytettävistä sovelluksista. Käytettävät ohjelmat ja sovellukset tulee olla kaupungin prosessin mukaisesti tarkistettuja ja hyväksytyjä.

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Leikki tulee ymmärtää kokonaisvaltaisena toimintana. Kasvattajat Henkilöstö varmistaa, että lasten omaehtoinen ja ohjattu toiminta on tasapainossa. Leikkiin voidaan sisällyttää monia oppimisen alueita ja eri työtapoja, jolloin erillisiä hetkiä näitä varten ei aina tarvita. Aikuiset kiinnittyvät ja sitoutuvat leikkiin lasten kanssa, jolloin leikkiä voidaan syventää, rikastaa ja uudistaa. Aikuisten tulee huolehtia siitä, että kaikille lapsille löytyy sekä sisällä että ulkona mielekkäitä leikkejä ja toimintaa.

Lapsiryhmän tiloissa voi olla valmiiksi rakennettuja leikkipisteitä ja alueita. Näitä tulee vaihdella ja muuntaa leikkien kehittymisen tai muiden tarpeiden mukaan. Leikkien organisoinnissa voidaan käyttää apuna leikin- ja/tai tilanvalintatauluja. Henkilöstön tulee tiedostaa ja havainnoida käytäntöjen vaikutuksia lasten leikkiin, ja kaverisuhteisiin eli miten pedagogiset ratkaisut ohjaavat vuorovaikutusta, tilojen tai välineiden käyttöä. Pääseekö aina vain nopein ja vahvin haluamaansa leikkiin haluamiensa kavereiden kanssa? Aiheuttaako käytännöt mahdollisesti syrjimistä? Henkilöstön tehtävänä on myös seurata median ja lastenkulttuurin ajankohtaisuuksia ja kehittymistä, esim. mikä on lasten keskuudessa pinnalla oleva media, mitä lastenohjelmia tai musiikkia seurataan. Miten nämä vaikuttavat lasten leikkiin ja otetaan osaksi ryhmän toimintaa?

Mikä mahdollistaa tai rajoittaa pitkäkestoista leikkiä ryhmässä?

- Aikataulut ja päiväjärjestys, esim. ulkoilujat tai päivän ohjelma.
- Siirtymät ja toiminta, kokoryhmänä vai porrastaen?
- Kokoryhmä-/pienryhmätoiminta ja toiminnan sisällöt.
- Ruokailut ryhmätilassa vai ruokasalissa?
- Millaisia sääntöjä leikille on asetettu, esim. saako leikkivälineitä tai "leikkejä" sekoittaa tai viedä eri tiloihin?

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹³ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- *Kielten rikas maailma*
- *Ilmaisun monet muodot*
- *Minä ja meidän yhteisömme*
- *Tutkin ja toimin ympäristössäni*
- *Kasvan, liikun ja kehityn.*

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

4.5.1. Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa ja sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Vuorovaikutuksen kehittyminen

Henkilöstön tehtävänä on tunnistaa jokaisen lapsen ominainen tapa olla vuorovaikutuksessa, lapsen tavat viestiä ja tehdä aloitteita. Pienryhmissä toimiminen antaa kaikille lapsille tilaisuuden osallistua keskusteluun omassa tahdissaan. Aikuiset ohjaavat leikkiä ja ovat leikissä mukana. Aikuiset hyödyntävät aktiivisesti päivittäisten tilanteiden mahdollisuudet kuten ruokapöytäkeskustelut, pukeutumistilanteet, ristiriitatilanteet lasten vuorovaikutuksen ohjaamiseen ja vahvistamiseen. Aikuisella on tärkeä rooli tilanteiden mallintajana ja sanoittajana. Lapsia ohjataan keskustelemaan toistensa kanssa, ei aikuisen kautta, ja löytämään yhdessä ratkaisut pulmiin.

Kielen ymmärtämisen ja puheen tuottamisen taidot

Kielen ymmärtäminen varmistetaan nimeämällä, pilkkomalla ohjeita ja avaamalla uusien sanojen merkityksiä lapsille. Toimintaympäristöä jäsennetään käyttämällä apuna yksittäisiä kuvia ja kuvasarjoja. Kielen ymmärtämistä tuetaan monin tavoin, kuten käyttämällä tukiviittomia tai konkreettisia esineitä apuna. Erilaiset pelit, kuten Alias ja digitaaliset kielipelit ja -sovellukset sekä Marjamäellä tai Roihusten perhe -materiaalit kartuttavat sanavarastoa ja vahvistavat puheen tuottamista sekä kielen ymmärtämistä. Puheen ja äänteiden tuottamisen taitoja harjoitetaan mm. suu-/kielijumpalla. Tunnetaitoja harjoitellessa voidaan tutkia ilmeitä ja yhdistää niihin äänensävyjä ja -painoja.

Kielen käyttötaidot

Hyviä tapoja ja kommunikointia harjoitellaan päivittäin eri tilanteissa sanoittaen, draaman keinoin ja mallintaen mm. tervehtimällä ja ruokailutilanteissa. Aikuiset käyttävät avoimia kysymyksiä ja houkuttelevat lapsia dialogiin kyllä/ei -vastausten sijaan. Leikissä, esimerkiksi kauppaleikissä, voidaan kokeilla ja harjoitella erilaisia tapoja käyttää sekä puhuttua että kirjoitettua kieltä tekemällä ostoslistoja. Aikuisen tehtävänä on positiivisen ja hyväksyvän ilmapiirin luominen ja arjen ilon löytäminen huumoria viljellen. Sanontojen ja sananlaskujen perinnettä ylläpidetään niitä käyttämällä ja avaamalla lapsille niiden merkitykset. Ennakointi sanoin ja kuvin selkiyttää lapsen päivärytmiä, mikä luo turvallisuuden tunnetta ja luo kokemuksen osallisuudesta.

Kielellinen muisti ja sanavarasto

Lasten sanavarastoa laajennetaan lorutellen, riimitellen ja keksimällä synonyymejä. Laulujen ja lorujen tulee olla riittävän yksinkertaisia ja niitä tulee toistaa yhä uudelleen. Koko vuoden käytössä oleva perusrunko lauluissa ja loruissa varmistaa, että lapset oppivat ne ja pystyvät toistamaan niitä ilman apua. Kuvat ja kuvitetut laulun sanat tukevat muistamista. Myös samoja satuja ja kirjoja luetaan kysellen lapsilta tarinasta. Kuvista keskustellaan, sanoille keksitään synonyymejä, ja tutustutaan uusiin aihealueisiin.

Kielitietoisuus

Kielitietoisessa toiminnassa kaikki kielet ovat arvostettuja ja näkyviä. Porvoon vahva kaksikielisyys antaa luontevia mahdollisuuksia kotimaisten kielten tarkasteluun. Myös muut lasten ja perheiden käyttämät kielet tehdään näkyviksi ja kuuluviksi. Tarkasteltavat kielet voivat olla myös tiedonalaan tai perheen harrastukseen liittyviä tai vaikkapa murteita.

Kielitietoisuus on läsnä kaikissa arjen tilanteissa. Lasta tuetaan laajentamaan sanavarastoaan ja houkutellaan tutkimaan kielen rakenteita (esim. alkuäänteet, riimitelyt, tavutukset) sekä kirjoitettua kieltä. Kirjoittelu voi tapahtua myös leikkikirjoittamalla tai muiden lasten käyttämien kielten kirjainmerkeillä. Kirjaimiin ja tavuihin tutustumaan toiminnallisesti ja niitä yhdistetään liikuntaan sisällä ja ulkona.

Kielitietoisuutta tarkastellaan KieliPeda-työvälineen mukaisesti kolmesta eri näkökulmasta: henkilöstön toiminta, oppimisympäristö ja lapsen osallisuus. Henkilöstö luo vuorovaikutuksellisen, lasta arvostavan ilmapiirin, rohkaisee lasta käyttämään osaamistaan kieliä sekä toimii kielellisenä mallina auttaen lasta laajentamaan sanavarantoaan. Oppimisympäristöissä näkyvät lasten käyttämät kielet. Oppimisympäristöissä myös huomioidaan lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet kielitaidon kehittymisen näkökulmasta. Lasten osallisuutta tuetaan sekä opetuskielellä toimittaessa (esimerkiksi kuvin ja toistoin) että yhteistyössä huoltajien kanssa (esimerkiksi antamalla käsiteltävän teeman sanastoa kuvina kotiin).

Oppimisympäristössä on lasten saatavilla monipuolisesti erilaisia kirjoja, joissa myös moninaisuus näkyy. Yhteistyö kirjaston tai kirjastoauton sekä monikielisen kirjaston kanssa mahdollistaa monipuolisen ja lapsia kiinnostavan kirjavalikoiman. Lapsille luetaan niin heidän itse valitsemiaan kuin henkilöstön valitsemia tekstejä. Lukuhetkiä voidaan elävöittää draaman aineksilla ja dialogisella lukemisella. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin tekstityyleihin kuten runot, kaunokirjallisuus, tieteellinen asiateksti, sanomalehtiteksti ja sarjakuvateksti. Yhdessä pohditaan, miltä eri tyylit kuulostavat ja tuntuvat. Lapsia rohkaistaan myös omien tarinoiden kertomiseen esimerkiksi sadutuksen tai vitsien kerronnan myötä.

[Monikielinen kirjasto | Helmet](#)

Tukimateriaalia:

[Kielten rikas maailma](#)

4.5.2. Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse

kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoita ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Lapsille tarjotaan oman tekemisen lisäksi vuosittain mahdollisuus nähdä ja kokea myös muiden tekemää ja tuottamaa taidetta, kulttuuria, konsertteja ja esityksiä. Porvoossa on Kulttuuripolku-toimijoiden lisäksi paljon yksityisiä taiteen ja kulttuurin ammattilaisia, kuten tanssikouluja ja teattereita, musiikintekijöitä, kirjailijoita sekä käsityöläisiä. Yhteistyössä näiden kanssa voidaan rikastuttaa lapsiryhmän toimintaa, esimerkiksi hankkimalla ohjaaja/opettaja lapsiryhmään, järjestämällä työpajoja tai osallistumalla toimintaan muussa ympäristössä. Monet toimijat tarjoavat myös virtuaalisia ympäristöjä ja tapahtumia.

Museoita ja nähtävyyksiä Porvoossa

- J. L. Runebergin koti
- Galleria Vanha Kappalaisentalo
- Porvoon Taidehalli
- Näsin kartanon galleria
- Albert Edelfeltin ateljeemuseo
- Porvoon museo / Holmin talo
- Porvoon museo / Vanha raatihuone
- Porvoon nukke- ja lelumuseo
- Walter Runebergin veistoskokoelma
- Yrjö A. Jäntin taidekokoelma
- Tuomiokirkko ja Pikkukirkko
- Ortodoksinen kirkko
- Postimäki

4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja

lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus

Porvoo on kulttuurihistoriallisesti merkittävä kaupunki vanhan Kuninkaantien varressa. Vanhin historia löytyy muinaislinnoitusalueelta Linnamäeltä. Kaupungin alueella on nähtävissä monen eri aikakauden rakennuksia ja arkkitehtuuria. Kaupungissa on toiminut monta kansallista taiteen tekijää ja vaikuttajaa, kuten Suomen kansallisrunoilija Johan Ludvig Runeberg ja kuvataiteilija Albert Edelfelt. Runebergin päivä (5.2.) on myös suomenruotsalaisen kulttuurin ja kirjallisuuden merkkipäivä. Runebergin päivään liittyen voidaan lapsiryhmässä tarkastella esimerkiksi Runebergin elämää ja saavutuksia, 1800-luvun elämää, mitä ovat runo ja virsi tai minkälaisia tarinoita liittyy Runebergin torttuun. Runebergiin ja aikakauden elämään voidaan tutustua myös kotimuseossa vierailien tai museossa kuvattujen lyhyiden videoiden avulla: [Runebergin koti - Runebergs hem - YouTube](#)

Edelfeltin taiteeseen voidaan tutustua verkkonäyttelyn avulla tai vierailemalla Albert Edelfeltin ateljeemuseossa. Edelfeltin taide voi johdattaa pohtimaan esimerkiksi mikä on taiteilija tai miten aikakauden pukeutuminen eroaa tämänpäiväisestä. Edelfeltille rakkaat aiheet meri ja saaristo näkyvät esimerkiksi teoksessa Leikkiviä poikia rannalla. Edelfeltin teosten äärellä voidaan päätyä myös katsomuskasvatuksellisten aiheiden äärelle, kuten kuolema ja hautajaiset (mm. Lapsen ruumissaatto)

[Verkkonäyttely | Albert Edelfeltin Ateljee](#)

Paikallishistoriaan liittyvien teemojen lisäksi tarkastellaan lasten lähipiirin historian ja nykyhetken moninaisuutta. Lasten ja perheiden lähihistoriaa ja kulttuuriperintöä voidaan käsitellä esimerkiksi vanhempien ja isovanhempien lapsuuden lelujen ja muiden vanhojen esineiden sekä kuvien ja tarinoiden avulla. Monipuolisten esimerkkien myötä tuetaan lasten kasvua moninaisuutta arvostaviksi yhteisön jäseniksi. Samalla tuetaan lasten valmiuksia ja taitoja osallistua ja kuulua suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Katsomuskasvatus

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on yleissivistävää ja se kuuluu kaikille lapsille. Katsomuskasvatusta toteutetaan kaikille ryhmän lapsille yhteisenä toimintana. Se on sitouttamatonta ja ei-tunnustuksellista pohdintaa, tutkimista, leikkiä ja elämyksellistä toimintaa, jossa lapsi saa laajentaa näkökulmiaan maailmaan. Katsomuskasvatus ei sisällä uskonnon harjoittamista. Henkilöstön tehtävä on toteuttaa katsomuskasvatusta osana varhaiskasvatuksen toimintaa.

Katsomuksiin ja uskontoihin sekä uskonnottomuuteen tutustutaan sen mukaan, mitä katsomuksia lapsiryhmässä on ja mistä lapset ovat kiinnostuneita. Henkilöstön tehtävänä on luoda pohjaa moninaisuuden tiedostamiselle ja ymmärtämiselle. Erilaiset näkemykset ja käsitykset nousevat esiin luonnollisesti varhaiskasvatuksen arjessa ja lasten pohdiskeluissa tarjoten mahdollisuuksia tutkia lasten ja perheiden katsomusten samankaltaisuuksia ja eroja.

Huoltajille kerrotaan katsomuskasvatuksen luonteesta esimerkiksi vasukeskusteluissa tai vanhempainilloissa. Huoltajille voidaan kuvata, miten lasten pohdinnat usein heräävät spontaanisti vaikkapa pihalta löytyvän kuolleen ötökän äärellä, eikä katsomuskasvatuksessa aina ole kyse ennalta suunnitellusta tuokiosta tai vierailusta, josta tiedotetaan koteihin etukäteen. Myös

pedagogisen dokumentoinnin avulla voidaan avata huoltajille katsomuskasvatuksellista toimintaa ja lasten pohdintoja.

Mikäli ryhmän toimintaan suunnitellaan sisältöä, mikä sisältää uskonnon harjoittamista, esimerkiksi joulukirkko, henkilöstö suunnittelee **aina** myös vaihtoehtoisen ja sisällöltään samansuuntaisen toiminnan, joka tulee olla pedagogisesti perusteltua ja valmisteltua. Toiminnan vaihtoehdot tiedotetaan hyvissä ajoin huoltajille, jotka ratkaisevat mihin toimintaan heidän lapsensa osallistuu. Vaihtoehtoisia sisältöjä ei tule arvottaa toista paremmaksi ja henkilöstön tulee kiinnittää huomiota siihen, miten eri toiminnoista ja lasten osallistumisesta puhutaan. Jos päiväkodin juhla sisältää virsiä tai muuta uskonnollista sisältöä, tulee tästäkin kertoa etukäteen huoltajille. Juhlassa uskonnollisen sisällön sijoittaminen aivan alkuun tai loppuun voi mahdollistaa kaikkien perheiden osallistumisen tilaisuuteen. Henkilöstö varmistaa, että esimerkiksi juhlasta kesken poistuminen tai tuleminen toteutetaan huomiota herättämättä ja hienotunteisesti.

Lapsiryhmässä tai toimipaikassa laaditaan juhlakalenteri/vuosikello tai monikulttuurinen juhlakalenteri, jossa näkyvät suomalaisen kalenterivuoden juhlien lisäksi perheiden uskontojen, katsomusten ja kulttuurien tärkeimmät juhlat mukaan lukien lasten syntymäpäivät. Ryhmävasussa tarkennetaan näiden toteuttamista.

Tukimateriaalia:

[Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa](#)

4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni

*Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.*

*Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osaluaisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.*

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus

sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Henkilöstö hyödyntää päivittäisen toiminnan tarjoamat hetket ja tilaisuudet **matemaattisen ajattelun** tukemiseen. Aikuinen käyttää tiedostavasti käsitteitä ja ohjaa lapsia keskustelemaan matematiikan käsitteistä kuten ajasta, lasten iästä, vuodenajoista, muodoista, kappaleista, sijainnista ja suhteista. Esimerkiksi odotustilanteissa lasten kanssa lasketaan, kuinka monta lasta on jonossa, kuinka monta tänään on paikalla, kuinka monta puuttuu, kuka on ensimmäinen, viimeinen. Leluja ja materiaaleja voidaan lajitella, luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen. Leikkiessä ja liikuntaleikeissä harjoitellaan sijaintikäsitteitä, kuten alla, päällä, vieressä, edessä, takana. Matematiikka sisältyy monenlaisiin tilanteisiin esim. metsäretkellä voidaan harjoitella vertailua, kädentyötä tehdessä mitataan ja arvioidaan, laulu- ja loruleikeissä lasketaan lukumääriä ja opitaan lukujonoja.

Oppimisympäristössä tulee olla lasten saatavilla matemaattista ajattelua tukevia välineitä ja materiaalia, kuten lukumäärä-numeromerkki-lukusana -kortteja (1-5 ja 1-9), helmiä, nappeja, kiviä,

tikkuja, muotoja, kappaleita, erilaisia rakentelumateriaaleja ja palikoita sekä pelejä. Pelien avulla opitaan mm. yksi yhteen vastaavuutta. Mittaamiseen käytetään valmiiden mittojen lisäksi omaa kehoa. Ympäristöstä etsitään oman sormen pituisia kohteita tai mitataan, kuinka monta sormen mittaa jokin on pitkä. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia ratkaista matemaattisia pulmatehtäviä. Muovaillemalla ja rakentelemalla esim. legoilla tai geomageilla harjaannutaan avaruudellisessa hahmottamisessa. Tilan ja suuntien hahmottamista harjoitellaan myös liikkumalla tilassa ja ympäristössä.

Ohjelmoinnillisen ajattelun kehittymistä tuetaan erilaisissa ongelmaratkaisutilanteissa, kuten suunnittelemalla ja toteuttamalla toimintojen sääntöjä ja järjestyksiä sekä prosesseja vaihe vaiheelta. Yksinkertaisimmillaan toimintojen sääntöjä ja järjestystä harjoitellaan arjen toiminnoissa pukemistilanteissa tai sääntöleikeissä. Ks. Porvoon Digipolku.

Varhaiskasvatuksen **ympäristökasvatuksessa ilmastonmuutokseen ja kestäväan kehitykseen** liittyviä asioita käsitellään lasten kokemus- ja elinpiirin sekä lähiympäristön kautta. Paikallisten yritysten kanssa voi myös tehdä yhteistyötä. Varhaiskasvatuksessa kestäväan elämäntavan ulottuvuudet ovat sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia. Tavoitteena on vahvistaa lasten sosiaalisia ja kulttuurisia tietoja ja taitoja siten, että ne tukevat kykyä toimia nykytilanteessa mutta myös tulevaisuudessa erilaisten ihmisten kanssa erilaisissa yhteisöissä ja muuttuvissa tilanteissa.

Porvoossa on hyvät mahdollisuudet vahvistaa lasten **luontosuhteen** kehittymistä. Päiväkodeilla on omat pihat ja luonto on kaikkia lähellä. Toiminnassa tutkitaan ja tarkkaillaan luonnonilmiöitä sekä opetellaan tunnistamaan ympäristössä näkyviä kasveja, puita, lintuja, hyönteisiä ja muita eläimiä. Lasten kanssa voidaan kasvattaa kasveja ja tutkia kasvun edellytyksiä ja prosessia.

Taloudellinen näkökulma toteutuu varhaiskasvatuksessa mm. tekemällä pitkäikäisiä ja kestäviä hankintoja. Yhdessä lasten kanssa pohditaan hankintatarpeita ja vaihtoehtoisia ratkaisuja. Aikuiset ja lapset huolehtivat tavaroista, välineistä ja ympäristöstä, jotta ne pysyvät kunnossa pidempään. Lasten kanssa keskustellaan ja harjoitellaan energian ja materiaalien oikeaa ja säästeliästä käyttöä sekä jätteen määrän vähentämistä mahdollisuuksien mukaan. Kohteena voi olla veden, käsipyyhepaperien, sähkön, askartelumateriaalien tms. käyttö.

Lasten kanssa pohditaan, mitä materiaalia voisi vielä uudelleen käyttää, esimerkiksi liimapurkkeina tai askartelumateriaalina. Tutkimuksen kohteena voi olla myös mikä materiaali maatuu ja mikä ei. Varhaiskasvatuksessa lajitellaan erilliskerättäviä jätteitä kiinteistössä tai lähellä olevien keräysastioiden mukaan: paperi, pahvi, bio, lasi, metalli, muovi ja paristot.

Porvoossa on tavoitteena ruokahävikin vähentäminen. Päiväkotiryhmistä tilataan ruokaa vain hoitoaikavarauksia vastaava määrä. Huoltajat osallistuvat toteuttamiseen ilmoittamalla ennalta tiedossa olevat poissaolot hyvissä ajoin ryhmään. Aikuiset ohjaavat lapsia arvioimaan ja annostelemaan syötävän ruuan määrää ja kannustavat syömään lautaselle otetun ruuan. Ensin voidaan ottaa pienempi annos ja hakea sen jälkeen lisää. Ei niin mieluisia ruokia otetaan lautaselle vain vähän. Ruokailutilanteessa aikuiset keskittyvät lasten kanssa rauhalliseen syömiseen. Lasten toimintaa havainnoidaan ja varmistetaan, ettei ruuan poisheittämisestä muodostu tapa, esimerkiksi kiireen tai lapsen tilanteesta poishaluamisen vuoksi. Kiireettä syöminen tukee myös lapsen kylläisyyden tunteen tunnistamista. Lapsia kannustetaan ja rohkaistaan uusien ruokien syömiseen.

Kaikki ympärillämme on **teknologiaa**, kuten vaatteet, välineet, lelut, kalusteet. Lasten ihmettelystä ja kysymyksistä voidaan päästä tutkimaan esimerkiksi lasia materiaalina ja sen valmistamista. Oma kiinteistö tarjoaa mahdollisuuksia erilaisiin teknologioihin tutustumiseen ja tutkimiseen. Lasten kanssa voidaan perehtyä talon lämmön- ja energiantuotantoon ja ilmanvaihtoon sekä muihin teknisiin laitteisiin.

Tukimateriaalia:

[Varhaiskasvatuksen ilmasto-opas](#)

[Vihreä lippu](#)

[Ruokatutka – satuja ja tehtäviä kestäväan kehitykseen](#)

4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityksen oppimisen alueeseen sisältyvä liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä tavoitteita.

Kasvan, liikun ja kehityksen oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesääätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojat tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisien liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Päiväkodeissa, perhepäivähoidossa ja kerhotoiminnassa on nimetyt liikuntavastaavat, jotka tapaavat toisiaan.

Yksikön ja lapsiryhmän toiminnan suunnittelu ja arviointi:

- liikunnan vuosikello
- nykytilan arviointi vuosittain
- perusmotoristen taitojen havainnointi, [Skidi- ja Skillireilit](#)
- liikuntaleikkikouluohjaajan kansio

Liikuntakasvatuksen tulee olla kokonaisvaltaista varhaiskasvatuksen henkilökunnan toimintaa, joka on läsnä varhaiskasvatuspäivän joka hetkessä. Positiivisella asenteella ja innostuneisuudella varhaiskasvatuksen henkilökunta luo turvallisen ja kannustavan tunnelman varhaiskasvatuspäivään. Turvallisessa ilmapiirissä lapset rohkaistuvat yrittämään ja kokeilemaan erilaisia asioita ja näin luodaan mahdollisuudet onnistumisen kokemuksille. Lapsille liikkuminen on fyysisesti aktiivista leikkiä, jolle tunnusomaisia piirteitä ovat ennakoimattomuus, tuottamattomuus, säännönmukaisuus ja kuvitteellisuus. Leikillä on tärkeä rooli lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja siksi juuri leikki ja leikillisyys ovat liikuntakasvatuksen peruskiviä. Aikuisen oma innokkuus ja osallistuminen liikunnallisiin ja leikillisiin aktiviteetteihin on erittäin merkittävä tapa parantaa lasten kuormittavaa fyysistä aktiivisuutta.

Lasten liikkumista ja fyysistä aktiivisuutta lisätään

- havainnoimalla perusmotorisia taitoja ja tarjoamalla harjoittelumahdollisuuksia lapsille
- välttämällä turhaa ja pitkäkestoista istumista: henkilöstö havainnoi ja arvioi päivän ja viikon rakennetta ja toimintoja sekä lasten istumisen määrää, käytäntöjä muutetaan tarpeen mukaan
- porrastamalla siirtymätilanteita ja vähentämällä odottamista
- porrastamalla ulkoiluaikoja, jolloin pihalla ja sisällä on enemmän tilaa
- järjestämällä liikkumista ja toiminnallisuutta mahdollisissa odotustilanteissa, esim. musiikkiliikuntaa ruokaa odotellessa
- arvioimalla ja muuttamalla sääntöjä: rajaavatko vai mahdollistavatko ne liikkumisen, esim. pienten lasten sallitaan harjoitella tuolille kiipeämistä ja tuoilta pois kiipeämistä
- rakentamalla erilaisia työskentelypisteitä
- käyttämällä monipuolisia ja toiminnallisia työtapoja
- sallimalla liikkuminen sisällä myös muissa tiloissa kuin liikuntasalissa:
  - huonekaluja järjestellään niin, että lapset voivat kiipeillä, ryömiä, tehdä kuperkeikkoja, liukua penkeillä
  - kulkureiteille lattiamerkkejä ja ratoja
  - ryhmätiloihin tuodaan erilaisia liikuntavälineitä kuten vatsalaudat, jumppapalikat, pallot, patjoja.

Ohjattu liikunta

- Ulkona aikuiset järjestävät ja ohjaavat liikunnallisia pelejä ja leikkejä, esim. hippa, pallopelit, polttopallo, peili, väri, erilaiset radat. Hyvä käytäntö: ”viikon liikuttaja”, ”vastuuliikuttaja” tms.

Viikoksi kerrallaan ulkoiluun nimetään liikuttaja, joka vastaa ulkoliikunnan suunnittelusta ja järjestämisestä ulkona oleville lapsille.

- Liikuntasali on jatkuvassa käytössä, ryhmäkohtaiset käyttövuorot tai avoimet vuorot jaetaan koko päivän ajalle.
- Lapset otetaan mukaan suunnittelemaan sisältöjä, liikuntahetkiä, seikkailuratoja.
- Talviliikunta: Jokainen lapsi pääsee kokeilemaan luistelemista ja hiihtoa ikätason mukaisesti, lapsille opetetaan luistelun ja hiihdon alkeita. Päiväkodeissa tulee olla välineitä lainattavaksi. Käydään pulkkamäessä.

Perhepäivähoidossa hyödynnetään olemassa olevaa oppimisympäristöä – pelaaminen ja liikkumisleikit mahdollisia usein myös sisätiloissa. Perhepäivähoitoryhmät ulkoilevat metsässä, käyvät liikuntapalveluiden järjestämässä liikuntamaailmassa, kävelevät puistoihin ja siirtyvät paikasta toiseen kävellen. Perhepäivähoitajilla on myös mahdollisuus käyttää sovitusti lähipäiväkodin liikuntasalia tai muita tiloja lapsiryhmänsä kanssa.

Kerhoissa lapset liikkuvat sekä sisällä että ulkona. Joissakin kerhojen toimipisteissä on myös liikuntasali käytettävissä.

Myös perheitä kannustetaan liikkumaan yhdessä. Päiväkodeissa järjestetään perheille vuosittain liikuntatapahtuma. Eri ikäryhmille suunnatut liikuntapassit jaetaan huoltajille vasukeskustelun yhteydessä. Perhekahvila- ja puistotoiminnassa järjestetään liikuntaratoja ja -leikkejä.

Tukimateriaalia:

[Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset](#)

Ruokailu ja ruokakasvatus

Kerhotoiminnassa lapsilla on omat eväät. Henkilöstö ohjaa huoltajia ravitsemuksellisten ja terveellisten eväiden valintaan.

Porvoon ateria- ja puhtauspalvelut vastaa päiväkotien ja koulujen ruuan valmistuksesta. Ruokalistasuunnittelu perustuu Valtion ravitsemusneuvottelukunnan antamiin voimassa oleviin väestötason ja eri ikäryhmille annettuihin ravintoaineiden saanti- ja ruokasuosituksiin. [Ravitsemus- ja ruokailusuositukset](#) Suunnittelussa otetaan huomioon sesongit, teemat ja juhlapyhät sekä mahdollisuuksien mukaan saatu palaute.

Porvoon kaupungin kouluissa ja päiväkodeissa tarjottava perusruoka on laktoositonta ja gluteenitonta (paitsi pastapäivänä) ja se soveltuu suurimmalle osalle. [Erityisruokavaliot Porvoon kaupungissa](#)

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Ruokailu on osa lapsen varhaiskasvatusta ja sen on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu. Vastuu ohjauksesta on valvontaruokailussa olevalla henkilökunnalla. Ruokailun tavoitteena on, että ruuan laatu täyttää yleiset terveydelliset ja ravitsemukselliset vaatimukset, ja että sitä tarjotaan riittävästi ja riittävän usein lapsen päivän aikana. Kokopäivähoidossa olevan lapsen ateriat muodostavat kaksi

kolmasosaa päivittäisestä energiatarpeesta, osapäivähoidossa vastaavasti yhden kolmasosan. Lapsen lounas koostetaan lautasmallin mukaisesti: puolet lautasesta kasviksia, neljäsosa perunaa, pastaa tai riisiä ja neljäsosa lihaa, kalaa tai palkokasveja. Leipä on osa ateriala. Leivälle levitetään kasvimargariinia ja ruokajuomana tarjotaan rasvatonta maitoa, piimää tai vettä.

Lapsen syöminen kehittyy yksilöllisesti omaan tahtiin. Lapsilla varautuneisuus uutta ruokaa kohtaan on tyypillistä. Makutottumukset opitaan usean maistamiskerran jälkeen, uuteen ruokaan toteuttelu vaatii jopa 10–15 maistamiskertaa. Ruokiin ja ruoka-aineisiin voidaan tutustua tutkimalla makuja, rakenteita, tuoksuja ja jopa ääniä. Ruokailutilanteessa aikuinen päättää, mitä ruokaa tarjotaan mutta lapsi päättää, kuinka paljon syö vai syökö ollenkaan. Ei pidä luovuttaa, vaikka lapsi kieltäytyy syömästä ensimmäisellä kertaa. Lasta kannustetaan syömään, mutta ruokaa ei "tuputeta", eikä sitä pakoteta syömään, sillä näillä toimenpiteillä vastenmielisyys ko. ruokaa kohtaan lisääntyy. Maistamisesta annetaan kiitosta. Myös "palkkiosyöttämistä" (syömisestä seurauksena jotain myönteistä) vältetään. Leipä ja maito ovat aterian osia, joten niitä ei käytetä palkintona lautasella olevan ruoan syömisestä.

Aikuisen tehtävä on pyrkiä seuraamaan lapsen kehitystä siten, että lapsella on otolliset olosuhteet uuden opetteluun ja taitojen harjaannuttamiseen. Henkilöstöllä on vastuu kodin kanssa tehtävän yhteistyön ylläpitämisestä. Huoltajien kanssa keskustellen sovitaan yhteisistä tavoista, joilla lapsen ruokailutottumuksia ja -tapoja tuetaan. Lapsen mahdollisten syömisestä tai ravitsemuksen ongelmien ratkaisemiseksi tehdään yhteistyötä huoltajien ja tarvittaessa Itä-Uudenmaan hyvinvointialueen terveystieteiden kanssa.

Ravinnonsaannin ohella ruokailutilanteessa välitetään myös tietoja, taitoja ja asenteita. Ruokailutilanteessa aikuinen toimii lapselle mallina. Aikuisilla on vastuu siitä, minkälaisia asenteita, tapoja ja puheenaiheita hän siirtää lapselle. Ruokailutilanteet ovat miellyttäviä ja positiivisia yhdessäolon hetkiä, jolloin pöydässä keskustellaan mukavista asioista. Aikuinen pyrkii ruokapuheillaan ja muulla viestinnällään vaikuttamaan myönteisesti lapsen mielipiteeseen ko. ruoasta. Ruokapöytäkeskusteluissa on hyvä ystävällisesti ja kannustavasti ohjata lasten ruokatapoja ja -tottumuksia ja pohtia yhdessä lasten kanssa ruokakulttuuriin, ravitsemukseen ja ruoan alkuperään liittyviä aiheita. Suomalaisen ruoka- ja tapakulttuurin lisäksi esiopetuksessa tutustutaan johonkin muuhun ruoka- ja tapakulttuuriin esimerkiksi kotien asiantuntemusta hyödyntäen.

Pedagogiseen toimintaan sisältyy leipominen ja pienimuotoinen ruuan valmistus. Lasten kanssa yhdessä valmistellaan suomalaisen kulttuuriperinteen juhlapäiviä tai muita juhlia tai tapahtumia sekä niihin liittyviä tarjoiluja. Lasten kanssa leivotaan esimerkiksi sämpylöitä, pipareita ja Runebergin torttuita. Lapsen on hyvä saada jo pienestä pitäen osallistua ruuan valmistukseen ja ruokailuun liittyviin tehtäviin. Käsillä tekemisen ja aistimaailmaa avartavien kokemusten lisäksi lapsi saa onnistumisen ja ilon kokemuksia sekä tuntee itsensä hyödylliseksi yhteisten asioiden ääressä.

Syntymäpäivä-, tulo- ja muita ylimääräisiä herkuja ei tuoda päiväkotiin tarjottavaksi. Lasten syntymäpäiviä juhlitaan muilla tavoilla, joista sovitaan lasten ja huoltajien kanssa.

Ksylitolipastilli tarjotaan jokaisen aterian jälkeen (aamupala, lounas ja välipala).

Varhaiskasvatuksen henkilöstö tiedottaa huoltajia ryhmän ateria-ajoista.

Tukimateriaalia:

[RuokaTutka materiaaleja opetuksen tueksi](#)

[Ruokakasvatus - Neuvokas perhe -ammattilaiset](#)

[Kokonaisvaltaista ruokakasvatusta varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen \(uef.fi\)](#)

Kehotunnekasvatus on turvataito- ja seksuaalikasvatusta, jota toteutetaan lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Se tarkoittaa käytöstapojen harjoittelua, omien oikeuksien opettelua sekä sopivuussääntöjä ja itsemääräämisoikeutta. Kehotunnekasvatus sisältää tietoa omasta kehosta ja taitoja huolehtia siitä. Aikuiset nimeävät lapsille kehon eri osat käyttämällä oikeita nimiä. Lasten kanssa harjoitellaan ikätasoisesti huolehtimaan omasta hygieniasta sekä terveydestä.

Lasten seksuaalikasvatukseen sisältyy eri osa-alueita, kuten taitoja suojata ja kunnioittaa omaa koskemattomuuttaan sekä toisten kehoa. Lapsen kysymyksiin seksuaalisuuteen liittyen vastataan asiallisesti ikätason mukaan ja siten, ettei lapselle aiheudu tästä häpeää. Henkilöstö luo turvallisen ilmapiirin lapselle, jotta hän uskaltaa kääntyä aikuisen puoleen kysymyksissä ja ongelmassa.

Turvataidoilla tarkoitetaan mm. lapsen hyvinvoinnin sekä kehityksen tukemista ja tärkeitä vuorovaikutustaitoja, joiden avulla lapsen itsetuntemus, -arvostus ja -luottamus kehittyvät. Lapselle opetetaan keinot, joilla lapsi voi suojata omaa yksityisyyttä ja koskemattomuutta. Intiimialueen rajat on helppo opettaa uimapukusäännöllä. Ne kehon osat, jotka jäävät uimapuvun alle, ovat jokaisen omaa aluetta. Lapsia opetetaan tunnistamaan, mitkä ovat sopivan kosketuksen tunnuspiirteet:

- sopiva kosketus on vapaaehtoista,
- se tuntuu hyvältä,
- se ei tunnu pahalta jälkikäteen,
- ketään ei väkisin saa halailla ja pussailla, eikä ketään saa kiusata tai tahallisesti satuttaa,
- kosketus ei ole koskaan salassa pidettävää, vaikka niin joku väittäisi.

Lapsen kanssa voi harjoitella, kuinka lapsi voi toimia pahalta tuntuvassa tilanteessa. Lapsia opetetaan sanomaan painokkaasti "Ei", lähtemään paikalta ja kertomaan asiasta luotettavalle aikuiselle.

(Lähde: Kampman & Tukiainen 2020)

Tukimateriaalia

Kehotunnekasvatuksen ja turvataitojen opettaminen varhaiskasvatuksessa. Materiaalipaketti käytännön työn tueksi. 2020. A. Kampman ja A. Tukiainen.

[Väestöliitto, Lasten kehotunnekasvatus](#)

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä⁹⁴. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettiä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyuskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylyn kaltaisia.

Kielikylypy Porvoossa

Kielikylypyopetusta järjestetään Porvoossa suomenkielisille lapsille ruotsin kielellä. Ruotsinkielisen kielikylyn tavoitteena on, että lapset saavuttavat toiminnallisen ja suullisen kielitaidon kielikylypykielessä samanaikaisesti, kun heidän ensikielensä kehittyy. Lasta, jolla on asiantuntijan toteama kielen kehityksen viivästymä tai tarkkaavaisuushäiriö, ei suositella kielikylypyyn.

Kielikylypypolku alkaa ensikieleltään suomenkielisillä lapsilla varhaiskasvatuksessa 5-vuotiaana ja jatkuu kielikylypyesiopetuksessa, jonka jälkeen lapsi siirtyy koulun kielikylypyopetukseen. Kielikylyvyssä noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelmaa ja esiopetuksen opetussuunnitelmaa huomioiden kielikylypyopetuksen ominaispiirteet. [Porvoon kaupungin kielikylypytoiminnan suunnitelma](#).

Porvoossa annetaan varhaista täydellistä kielikylypyopetusta. Henkilöstö käyttää toiminnassa ainoastaan ruotsin kieltä. Kielen oppiminen ei ole pelkkä tavoite vaan myös oppimisen väline. Siksi on tärkeää, että kieltä opetetaan samalla kun käsitellään jonkin tiedon- tai taidonalan sisältöjä. Lapsia kannustetaan kielikylypykielen käyttöön alusta lähtien ja heidän odotetaan käyttävän sitä kommunikoidessaan henkilöstön kanssa.

Toiminnassa käytetään vaihtelevia lapsikeskeisiä menetelmiä ja työtapoja, jotka antava lapsille mahdollisuuden kuulla ja tuottaa itse kieltä aktiivisesti, luontevasti ja monipuolisesti. Henkilöstö selittää uusien sanojen ja käsitteiden merkityksiä lapsille toiminnan aikana. Toiminnassa lapset oppivat keskeisiä avainsanoja ja ilmauksia sekä kuulevat laajennettua sanastoa, jota tarvitaan ehkä myöhemmin tulevaisuudessa. Työskentely on keskustelevaa ja kyselevää. Toiminnassa käytetään paljon havainnollistavaa materiaalia ja oppimisympäristössä on runsaasti sanastoa esillä. Oppimisympäristöjen tulee olla monipuolisia ja vaihtelevia. Yksi osa varhaiskasvatuksen kielikylypytoimintaa on suomenruotsalaiseen kulttuuriin tutustuminen ja sen kokeminen, esimerkiksi vierailujen ja kulttuuritapahtumien avulla. Viisivuotiaiden ryhmä toimii tiiviisti yhteistyössä esiopetusryhmän kanssa.

Kodin ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö korostuu kielikylypytoiminnassa, koska varhaiskasvatusta annetaan muulla kuin ensikielillä. Huoltajien sitoutumisella on suuri merkitys ja huoltajien tulee huolehtia lapsensa säännöllisestä osallistumisesta varhaiskasvatukseen.

Huoltajien tehtävänä on myös tukea lapsen oman äidinkielen oppimista. Lapsen kehitystä ja hyvinvointia seurataan sekä kotona että varhaiskasvatuksessa. Henkilöstö havainnoi säännöllisesti lasten kielikylpykielen suullisen taidon edistymistä. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yhteistyössä laatima Språkets hus -suullisen kielitaidon arviointilomake täytetään ensimmäisen kerran esiopetusvuonna. Lomake siirtyy esiopetuksesta perusopetukseen.

Henkilöstön tulee tiedottaa huoltajille säännöllisesti ja suunnitelmallisesti kielikylvyn toiminnasta.

Kielikylpytoiminnalla on oma vanhempainyhdistys, jonka tarkoituksena on edistää, kehittää ja tukea varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun kielikylpytoimintaa.

4.6.2. Monikielisten ja vieraskielisten lasten kielen tukeminen Porvoon varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monikielisten ja vieraskielisten lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa monikielisyys tehdään näkyväksi kielitietoisessa oppimisympäristössä, jossa kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla.

Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna lasten ja aikuisten kanssa yhdessä toimien. Tavoitteena on lapsen kehittyvän suomen/ruotsin kielen taidon tukeminen ja toiminnallinen monikielisyys, jossa lapsi on oppinut arkielämän perussanastoa ja käyttää sitä luontevasti eri tilanteissa. Keskeistä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksessa ovat sanavaraston kartuttaminen, käsitteiden harjaannuttaminen ja toimintaohjeiden ymmärtäminen.

Suomen/ruotsin kielen opetus ja ohjaus tapahtuvat suunnitelmallisesti ja säännöllisesti sekä päivittäisissä tilanteissa että opetushetkissä. Toiminnan suunnittelussa otetaan huomioon, että kaikki tilanteet ovat oppimistilanteita, ja pedagoginen vastuu on koko henkilöstöllä. Lasten kanssa toimiessa käytetään hyvää arkikieltä, tarkkoja ilmaisuja sekä kuvataan ja selitetään lapselle sanoja ja käsitteitä. Puhetta konkretisoidaan eleillä, ilmeillä sekä havainnollistamalla konkreettisilla esineillä ja asioilla. Pikapiirtäminen ja kuvien käyttö oppimisympäristössä ja päivittäin eri tilanteissa auttavat arjen sujumisessa ja suomen kielen ymmärtämisessä ja oppimisessa.

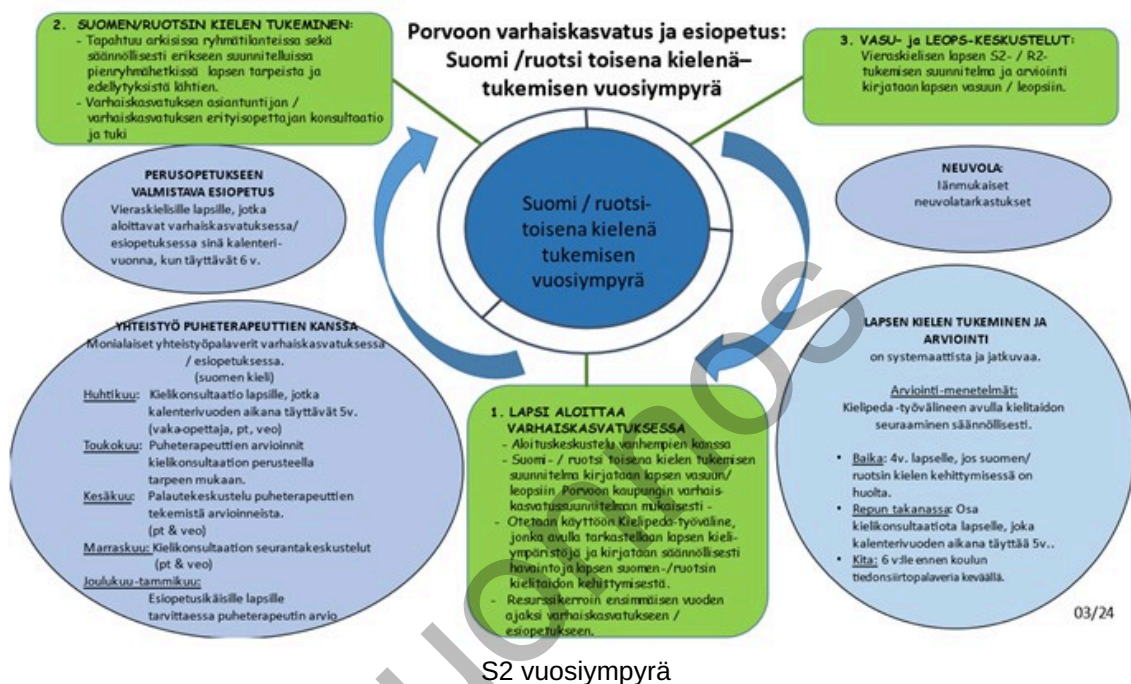
Toimintaa suunniteltaessa otetaan huomioon lapsen vahvuudet, osaamisen alueet, kiinnostuksen kohteet ja lapselle ominaiset tavat oppia. Opetuksen tulee olla toiminnallista, monikanavaista, leikinomaista ja lapsen osallisuutta tukevaa. Kielen omaksumisen ja oppimisen sekä yhteisöön kuulumisen tunteen vahvistamiseksi kiireetön ja hyväksyvä vuorovaikutusilmapiiri sekä kuvien ja konkreettisten tavaroiden käyttäminen ymmärtämisen ja ilmaisun tukikeinoina on tarkoituksenmukaista. Toiminnalla tulee olla selkeä struktuuri ja sen tulee sisältää paljon toistoja ja rutiineja. Lapselle tarjotaan malleja rikkaasta kielenkäytöstä esimerkiksi eri tilanteisiin tai tiedonaloihin liittyvän sanaston ja lastenkirjallisuuden myötä.

Henkilöstö kerää tietoa lapsen kielitaidosta havainnoimalla ja dokumentoimalla lapsen puhetta ja kielenkäyttöä. Ennen kaikkea kiinnitetään huomiota siihen, miten lapsi osaa kieltä, eikä

siihen, mitä hän ei vielä osaa. Havainnoinnin ja dokumentoinnin tukena käytetään KieliPeda-työvälinettä, jonka avulla henkilöstö 1) arvioi ja kehittää varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä kielitietoisuuden näkökulmasta, 2) tarkastelee yhteistyössä huoltajien kanssa vieraskielisen lapsen kielimaailmaa ja 3) seuraa vieraskielisen lapsen suomen/ruotsin kielen taitojen edistymistä. Taitojen säännöllinen seuranta toimii oikea-aikaisen kielitietoisuuden opetuksen suunnittelun pohjana. Suunnitelma lapsen suomen/ruotsin kielen tukemisesta kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Monikielisen ja vieraskielisen lapsen suomen/ruotsin kielen taitojen tukemisen prosessi on kuvattu suomi/ruotsi toisena kielenä tukemisen vuosiympyrässä. Vuosiympyrä on laadittu yhteistyössä puheterapeuttien kanssa.

Monikielisen ja vieraskielisen lapsen suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä kartoitetaan ja seurataan eri vaiheissa erilaisin menetelmin:

- KieliPeda-työvälineen osat 2 ja 3 ohjaavat havainnoimaan lapsen kielen osaamista ja oppimisen tarpeita kielen kehityksen keskeisillä osa-alueilla: vuorovaikutustaidot, kielen ymmärtämisen taidot, puheen tuottamisen taidot, kielen käyttötaidot, kielellinen muisti ja sanavarasto sekä kielitietoisuus. Kielipedan täyttäminen aloitetaan heti, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa/esiopetuksessa ja sitä käytetään koko varhaiskasvatuksen/esiopetuksen ajan.
- **Baika** on 4-vuotiaan lapsen suomen/ruotsin kielen taidon kartoitusmenetelmä.
- **"Repun takanassa"** tehdään 5 v. lapsen kanssa kielikonsultaatioprosessin yhteydessä. Kielikonsultaation tavoitteena on kartoittaa puheterapeutin tukea tarvitsevat vieraskieliset lapset. Kielikonsultaatio toteutetaan yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja puheterapeutin kanssa.
- **Kita**- arviointi tehdään esi- ja alkuopetuksen nivelvaiheessa, ennen tiedonsiirtoa kouluun.

Oman äidinkielen tuki

Oman äidinkielen vahva osaaminen tukee uuden kielen oppimista. lapsen kielellisen identiteetin rakentumista sekä luo pohjaa uusien tietojen ja taitojen oppimiselle. Monikielisen lapsen kielimaailmaa tarkastellaan yhteistyössä huoltajien kanssa käyttämällä KieliPeda-työvälineen osiota 2 keskustelun pohjana.

Varhaiskasvatuksessa tehdään lapsen käyttämiä kieliä näkyviksi ja rohkaistaan lasta käyttämään kaikkia osaamiaan kieliä eri tilanteissa.

Vastuu oman äidinkielen tukemisesta on huoltajilla. Henkilöstö ja huoltajat voivat pohtia yhdessä toimintatapoja lapsen äidinkielen tukemiseksi. Yhteistyössä voidaan esimerkiksi sopia varhaiskasvatuksessa käsiteltävän teeman sanastoon tutustumisesta kotona lapsen äidinkielellä. Sovittuja toimintatapoja voidaan kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää vieraskielisille lapsille oman äidinkielen opetusta (1 opetustunti viikossa), mikäli samaa kieliryhmää edustavia lapsia on yksikössä neljä tai enemmän. Johtaja ilmoittaa oman äidinkielen opetuksesta varhaiskasvatuksen asiantuntijalle, joka koordinoi opetuksen järjestämistä ja konsultoi tarvittaessa oman kielen opettajia opetuksen sisällön suunnittelussa. Asiantuntija on tarvittaessa päiväkodinjohtajan apuna eri kielisten opettajien rekrytoinnissa. Päiväkodinjohtaja vastaa opettajan rekrytoinnista ja työsuhteeseen liittyvistä asioista. Päiväkodinjohtajat kirjaavat lasten toteutuneet oman äidinkielen opetustunnit. Ryhmän opettaja kirjaa oman äidinkielen opetuksen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁵. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuksista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä⁹⁶ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää⁹⁷.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu⁹⁸.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämistä vastaava kunta⁹⁹. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan järjestämä varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

95 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

96 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

97 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

98 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

99 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰⁰ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰¹.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰². Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰³. Tuki voi olla säännöllistä, osatai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁴. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁵. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹⁰⁶, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

5.1.1. Tuen järjestäminen ja toteuttaminen Porvoossa

Porvoon kaupungin varhaiskasvatuksen lapsen tuen koordinoinnista ja järjestämisestä vastaa lapsen tuen tulosityksikkö, johon kuuluvat varhaiskasvatuksen erityisopettajat ja lapsen tuen lastenhoitajat. Tulosityksikön esihenkilönä toimii lapsen tuen palvelupäällikkö.

Porvoon varhaiskasvatuksessa on lapsen tuen työryhmä, johon kuuluvat varhaiskasvatusjohtaja, varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö, lapsen tuen palvelupäällikkö, kaksi päiväkodinjohtajaa

100 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

101 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

102 Varhaiskasvatuslaki 31 §

103 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

104 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

105 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

106 Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajat. Työryhmä kokoontuu säännöllisesti, noin kuusi kertaa, toimintakauden aikana. Työryhmä arvioi ja kehittää varhaiskasvatusta lapsen tuen näkökulmasta sekä arvioi lapsen tuen yhdenvertaista toteutumista. Lapsen tuen työryhmä käsittelee myös esitykset rakenteellisen tuen tarpeista ja antaa kokonaistarkastelun perusteella suosituksen rakenteellisesta tuen muodosta hallintopäätöksen perusteeksi. Lapsen tuen palvelupäällikkö tekee hallintopäätöksen rakenteellisesta tuen muodosta.

Päivittäinen vastuu tukea tarvitsevien lasten hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Varhaiskasvatuksen toimipaikan esihenkilö vastaa varhaiskasvatuksen tuen toteutumisesta toimipaikassaan. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat toimivat koordinoitusti varhaiskasvatuksen toimipaikan tukena erityispedagogiikan / lapsen kehityksen ja oppimisen asiantuntijoina. Porvoon varhaiskasvatuksessa työskentelee myös varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuusehdot täyttäviä lapsen tuen lastenhoitajia. Varhaiskasvatuksen toimipaikan pedagogiikan tukena on myös varhaiskasvatuksen asiantuntijoita, joiden työ painottuu vahvemmin laadukkaaseen varhaiskasvatukseen ja yleiseen tukeen.

Varhaiskasvatuksen toimipaikan esihenkilö, Lapsen tuen palvelupäällikkö, varhaiskasvatuksen asiantuntija sekä varhaiskasvatuksen erityisopettaja laativat yhteisen suunnitelman toimintavuodelle ja sitä arvioidaan säännöllisesti toimintakauden aikana.

5.2. Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹⁰⁷. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan¹⁰⁸.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta¹⁰⁹. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä¹¹⁰.

5.2.2. Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 40-41 §

¹¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹¹.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹². Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹³.

5.2.3. Yhteistyö tuen aikana Porvoossa

Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja varhaiskasvatuksen erityisopettajat tekevät tiivistä monialaista yhteistyötä huoltajien ja lapsen asioissa mukana olevien asiantuntijoiden kanssa. Yhteistyötahoja ovat mm. Itä-Uudenmaan hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalvelut (neuvola, sosiaalityö, erityispalvelut, kasvatusta ja perheneuvonta ja vammaispalvelut) sekä erikoissairaanhoidon eri osa-alueet. Pohdittaessa lapsen pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamista mukana yhteistyössä on perusopetuksen oppimisen tuen aluerehtori. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on vastuussa monialaisesta yhteistyöstä yhdessä varhaiskasvatuksen opettajan kanssa.

Keskeinen yhteistyömuoto on lapsikohtainen monialainen yhteistyöpalaveri, jossa keskustellaan ja sovitaan lapsen tarvitseman tuen yksityiskohdista. Monialainen yhteistyöpalaveri kutsutaan koolle hyvissä ajoin ja kutsu huoltajille lähetetään kirjallisesti. Monialaiseen yhteistyöpalaveriin osallistuvat aina lapsen huoltaja(t) sekä huoltajan luvalla muut lapsen asioissa mukana olevat tahot. Yhteistyöpalaverissa kuullaan huoltajia, sovitaan lapsen tuen käytännön järjestelyistä sekä tuen toteutumisen seurannan ja arvioinnin käytännöistä. Lisäksi sovitaan kunkin toimijan vastuualueista. Varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja kirjaavat yhteistyössä varhaiskasvatuksen kannalta keskeiset asiat osaksi lapsen varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen suunnitelmaa.

¹¹¹ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹¹² Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

¹¹³ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työ tavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁴ ja tuen muodot¹¹⁵ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹¹⁶. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹¹⁷.

Lapsi saa tukea kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa sekä kunnallisessa että yksityisessä varhaiskasvatuksessa ja tuen tarpeen arvioinnissa ja tuen toteuttamisen käytännöissä noudatetaan samoja periaatteita.

Tuen järjestämisen lähtökohta on lapsen tuen tarve varhaiskasvatusympäristössä, ja miten tähän tarpeeseen voidaan vastata varhaiskasvatuksen pedagogisella toiminnalla. Varhaiskasvatuksessa lapsen saama tuki perustuu lapsen tarkkaan havainnointiin erilaisissa päivittäisissä tilanteissa sekä oppimisympäristöjen arviointiin ja suunnitteluun. Toiminta ja toimenpiteet lapsen tukemiseksi sekä niiden arviointi kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa käytetään tuen muotoja ja tasoa määrittäessä.

¹¹⁴ Varhaiskasvatustalaki 15 a §

¹¹⁵ Varhaiskasvatustalaki 15 b §

¹¹⁶ Varhaiskasvatustalaki 15 c §

¹¹⁷ Varhaiskasvatustalaki 35 ja 38 §

Vastuu tukea tarvitsevan lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Tuen toteuttamiseen osallistuu koko kasvattajayhteisö. Varhaiskasvatuksen toimipaikan esihenkilö varmistaa, että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja tuki kohdentuu oikein.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tarvittaessa tuen tarpeen arviointiin, tuen suunnitteluun sekä tuen toteutumisen arviointiin erityispedagogiikan asiantuntijana kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa kunnallisessa varhaiskasvatuksessa. Porvoon kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettaja tarjoaa yksityisen varhaiskasvatuksen toimipaikoille konsultaatiota kaksi kertaa toimintakauden aikana. Muusta varhaiskasvatuksen erityispedagogisesta tarpeesta yksityinen varhaiskasvatuksen toimipaikka huolehtii itse. Tarkemmat yksityiskohdat kaupungin ja yksityisen palveluntuottajan välisestä yhteistyöstä kuvataan varhaiskasvatuksen palvelusetelin sääntökirjassa.

Eriyisesti niissä tilanteissa, kun lapsen tuen tarpeeseen vastaaminen edellyttää useampia, säännöllisiä ja kokoaikaisia tuen muotoja, varhaiskasvatuksen erityisopettajan rooli kasvaa. Lapsen tuen palvelupäällikkö ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja vastaavat tuen tarpeen arvioinnista niissä tilanteissa, kun lapsi on vasta aloittamassa varhaiskasvatuksessa, ja varhaiskasvatushakemuksesta on ilmennyt lapsella oleva säännöllinen tai kokoaikainen tuen tarve.

Lapsen tuki siirtymävaiheissa ja tiedonsiirto

Lapsen tuen tasot ja muodot ovat käytössä kaikissa ikävaiheissa, ja tuki muodostaa jatkumon varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Lähettävän varhaiskasvatuksen toimipaikan esihenkilö vastaa tehostettua / erityistä tukea tarvitsevan lapsen tiedonsiirrosta vastaanottavaan varhaiskasvatuksen toimipaikkaan, esiopetukseen tai perusopetukseen. Tiedonsiirron käytänteet on kuvattu tarkemmin luvussa 2.3.

Varhaiskasvatuksen toimipaikan muuttuessa kunnan sisällä, on huolehdittava uuden hallintopäätöksen tekemisestä. Varhaiskasvatuksen toimipaikan esihenkilö tiedottaa muutoksesta varhaiskasvatuksen erityisopettajaa ja Lapsen tuen palvelupäällikköä. Lapsen tuen palvelupäällikkö tekee uuden hallintopäätöksen.

Pidennetty oppivelvollisuus

Lapsella on oikeus pidennettyyn oppivelvollisuuteen, jos hänen ei ole mahdollista saavuttaa perusopetuksessa säädettyjä tavoitteita yhdeksässä vuodessa vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi. Pidennetyn oppivelvollisuuden kohdalla vahvan yhteistyön merkitys perusopetuksen kanssa korostuu. Huoltajille kerrotaan pidennetyn oppivelvollisuuden järjestämisen eri vaihtoehtoista:

- Lapsi aloittaa oppivelvollisuutta edeltävässä esiopetuksessa sinä vuonna, kun hän täyttää viisi vuotta ja jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden kuuluvassa esiopetuksessa ja aloittaa tämän jälkeen perusopetuksen. Pidennettyä oppivelvollisuutta edeltävä 5-vuotiaana alkava esiopetus järjestetään yleensä päiväkodissa.
- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa yhden vuoden, minkä jälkeen hän aloittaa perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa kaksi vuotta. Tällöin lapsi aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin eli sinä vuonna, kun hän täyttää 8 vuotta. Perusopetuksen myöhemmästä aloittamisesta tehdään erillinen hallintopäätös.

5.3.1. Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹¹⁸.

5.3.2. Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹¹⁹. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁰.

5.3.3. Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²¹.

5.3.4. Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki Porvoossa

---

118 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

119 HE 148/2021 vp, s. 32

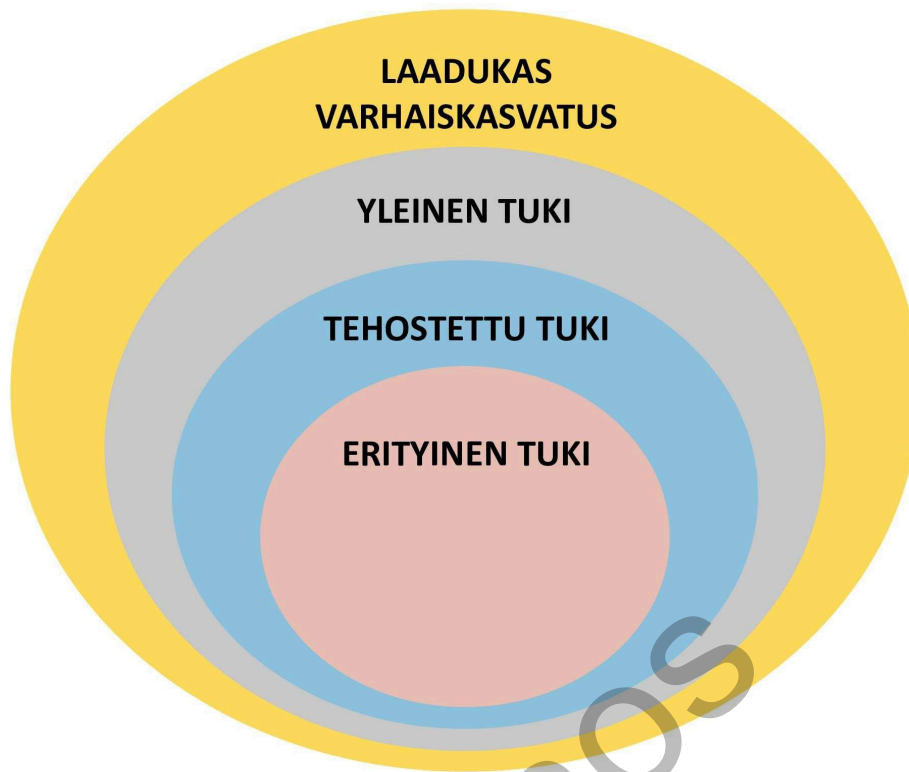
120 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

121 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Yleisen tuen aloittamisesta päättävät ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä huoltajien ja varhaiskasvatussyksikön esihenkilön kanssa. **Yleinen tuki** alkaa, kun lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan arvio ja suunnitelma tarvittavista yksittäisestä tai yksittäisistä pedagogisen tuen muodoista. Nämä yksittäiset tuen muodot ovat toimenpiteitä, joita ryhmän peruspedagogiikassa ei muuten toteutettaisi. Tuki suunnitellaan ja kirjataan osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä ryhmäkohtaista suunnitelmaa. Tukea toteutetaan riittävän kauan, jotta voidaan arvioida sen riittävyttä ja vaikuttavuutta. Tuen suunnittelussa voidaan käyttää tukena ”Pedagogisen tuen toimintatavat ja arviointi” – työkalua. Varhaiskasvatusryhmän pedagogiikan tukena voivat toimia myös varhaiskasvatuksen asiantuntijat.

Tehostettu tuki aloitetaan, kun lapsen tuen tarve on vahvempaa, yksilöllisempää ja yleisen tuen menetelmät on todettu riittämättömiksi. Tehostetun tuen aloitusvaiheessa varmistetaan, että yleisen tuen pedagogiset menetelmät ovat jo käytössä. Tehostettu tuki on säännöllistä ja edellyttää jatkuvaa toiminnan mukauttamista varhaiskasvatuksessa. Tehostetussa tuessa hyödynnetään pedagogisen tuen muotoja kohdennetummin, yksilöllisemmin, intensiivisemmin ja suunnitelmallisemmin. Tuen vahvistuessa yhteistyö huoltajien, varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja monialaisen verkoston kanssa tiivistyy.

Kun yleisen tai tehostetun tuen toimenpiteet ja ratkaisut eivät riitä, arvioidaan lapsen **erityisen tuen** tarvetta. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista. Se on jatkuvaa ja kokoaikaista sekä yksilöllisesti suunniteltua ja toteutettua. Erityisen tuen aikana varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki on säännöllistä ja jatkuvaa.

**Laadukas
varhaiskasvatus
kuuluu jokaiselle
lapselle.**

- Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö
- Pedagoginen toiminta suunnitellaan ryhmävasuun ja lapsen vasuun
- Mahdollisuus varhaiskasvatuksen asiantuntijan konsultaatioon

**Yleinen tuki on
lyhytkestoista,
yksittäisiä tuen
muotoja
käytössä.**

- Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö
- Huoltaja, opettaja ja yksikön esihenkilö sopivat yleisen tuen aloittamisesta
- Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa yleisen tuen lapsen vasuun
- Tuen suunnitelman säännöllinen arviointi ja päivitys
- Pedagogiset, hoidolliset ja rakenteelliset tuen muodot
- Mahdollisuus varhaiskasvatuksen asiantuntijan konsultaatioon
- Mahdollisuus varhaiskasvatuksen erityisopettajan (veo) konsultaatioon
- Hallintopäätös mahdollisista tukipalveluista

**Yleinen tuki on
lyhytkestoista,
yksittäisiä tuen
muotoja
käytössä.**

- Lapsen ja huoltajan kuuleminen
- Varhaiskasvatuksen erityisopettajan opetus, ohjaus ja konsultaatio
- Monialainen yhteistyö
- Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa tehostetun tuen lapsen vasuun
- Tuen suunnitelman säännöllinen arviointi ja päivitys
- Pedagogiset, hoidolliset ja rakenteelliset tuen muodot
- Hallintopäätös tehostetusta tuesta ja tuen muodoista

**Erityinen tuki
on tuen
muodoista
vahvin.**

- Lapsen ja huoltajan kuuleminen
- Säännöllinen varhaiskasvatuksen erityisopettajan opetus, ohjaus ja konsultaatio
- Tiivis monialainen yhteistyö
- Varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja kirjaavat erityisen tuen lapsen vasuun
- Tuen suunnitelman säännöllinen arviointi ja päivitys
- Pedagogiset, hoidolliset ja rakenteelliset tuen muodot
- Hallintopäätös erityisestä tuesta ja tuen muodoista
- Yhteistyön ja erityispedagogisen osaamisen merkitys kasvaa

5.3.5. Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²². Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärutmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²³. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi

¹²² Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

5.3.6. Pedagogiset, hoidolliset ja rakenteelliset tuen muodot Porvoossa

Pedagogiset tuen muodot ovat muuntuvia, joustavia ja suunnitelmallisia pedagogisia työtapoja ja ratkaisuja, joilla ryhmän pedagogiikkaa muokataan paremmin lapsen tarpeita vastaavaksi. Pedagogisia tuen muotoja suunniteltaessa ja arvioitaessa hyödynnetään apuvälineenä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi ”Pedagogisen tuen toimintatavat ja arviointi -työvälinettä” sekä tarpeen mukaan lapsen asioissa mukana olevien asiantuntijoiden lausuntoja.

Hoidollisilla tuen muodoilla tarkoitetaan menetelmiä, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Lapsen tarvitsemat hoidolliset menetelmät kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja lääkityksen osalta lapselle laaditaan lääkehoitosuunnitelma. Vastuu ja työnjako hoidollisesta tuesta sovitaan lapsikohtaisesti.

Rakenteellisia tuen muotoja voidaan kohdentaa ryhmään, jos lapsen tarvitsemia pedagogisia ja/tai hoidollisia tuen muotoja ei muuten voida toteuttaa. Rakenteellisen tuen kohdentamisessa huomioidaan sekä yksittäisen lapsen tarve että ryhmän kokonaistilanne. Jos lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja monialaisessa yhteistyössä arvioidaan, että lapsen tuen tarpeeseen vastaaminen edellyttää rakenteellisen tuen muotoa tai muotoja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja päiväkodin johtaja selvittävät yhdessä minkälaisilla tuen muodoilla tuen tarpeeseen voidaan vastata toimintayksikössä jo olevien resurssien avulla. Päiväkodin johtaja johtaa resurssien kohdentumista toimintayksikötasolla, jotta ne vastaavat parhaalla mahdollisella tavalla ryhmässä ilmenevään tarpeeseen.

Tarvittaessa päiväkodinjohtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja tekevät esityksen rakenteellisen tuen muotojen lisäämisestä tai kohdentamisesta. Esitys osoitetaan Lapsen tuen työryhmälle, joka tarkastelee kokonaisuutta rakenteellisten tukitoimien tarpeesta ja antaa suosituksen rakenteellisista tuen muodoista hallintopäätöksen perusteeksi. Hallintopäätöksen tekee lapsen tuen palvelupäällikkö. Rakenteellisen tuen muodosta tehdään määräaikainen hallintopäätös.

Porvoossa rakenteellisia tuen muotoja ovat:

- Henkilöstön tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen koulutuksen ja asiantuntijoiden tuella.
- Henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut (Lapsen tuen lastenhoitaja)
- Lapsiryhmän kokoon ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut (resurssikerroin 2)
- Varhaiskasvatuksen erityisopettajan läsnäolon vahvistaminen varhaiskasvatuksen toimipaikassa / varhaiskasvatuksen ryhmässä.
- Tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttö ja esteettömyyden huomioiminen.

Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Kun lapsella on tehostettu tuki joko vahvasti yhdellä tai lievemmin usealla kehityksen osa-alueella, hänellä on oikeus resurssikertoimeen. Tavoitteena on se, että lapsen tukea voidaan toteuttaa hänen tarpeidensa mukaisesti ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Tukea tarvitseva lapsi täyttää laskennallisesti kahden lapsen paikan ryhmässä.

Henkilöstöresurssi voidaan myöntää ryhmään yhden tai useamman lapsen tuen tarpeen perusteella. Se voidaan myöntää, jos tuen tarve on jatkuvaa, intensiivistä, laaja-alaista ja pitkäkestoista.

5.4. Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁴. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁵.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

Tuen arvioinnin väline on lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, johon arvioidaan ja dokumentoidaan, millaisissa tilanteissa lapsi tarvitsee yksilöllisempää tukea, ja millaisesta tuesta lapsi voisi hyötyä. Kirjaukset tekee varhaiskasvatuksen opettaja. Tuen arviointiin liittyy aina suunnitelma tuen toteuttamisesta. Lapsen tuki suunnitellaan tiiviisti osaksi ryhmän toimintaa, ja ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa puolestaan huomioidaan yksittäisten lasten tuen tarpeet. Varhaiskasvatuksen opettaja arvioi ja tekee tarkennuksia lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan aina tarvittaessa, ja siten varmistaa, että lapsen muuttuvat tuen tarpeet ja niihin vastaaminen huomioidaan ryhmän pedagogisessa toiminnassa.

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹²⁶. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹²⁷. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittavaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua¹²⁸.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹²⁸ HE 148/2021 vp, s. 34

- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹²⁹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen on kuvattu luvussa 1.3. (Lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen).

Tehostetun / erityisen tuen suunnitelma laaditaan osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa yhteistyössä huoltajan kanssa. Lasta kuullaan hänen kehityksensä, ikätasonsa ja valmiutensa huomioiden. Tarvittaessa suunnitelman laatimisessa on tukena varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja laatimisen yhteydessä tehdään monialaista yhteistyötä. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen tuen taso, tuen muodot, tukipalvelut sekä tuen toteuttamiseen ja siihen liittyvät vastuut ja työnjako. Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa tukeen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kuukauden kuluessa lapsen aloittamisesta varhaiskasvatuksessa tai tuen tarpeen havaitsemisesta.

Tuen tarvetta ja sen toteutumista arvioidaan yhteistyössä huoltajan kanssa säännöllisesti ja aina tuen tarpeen muuttuessa. Suunnitelmaan kirjataan myös toiminnan tavoitteiden muuttuminen, tavoitteiden saavuttaminen tai tuen tarpeen ja siihen liittyvien toimenpiteiden päätyminen. Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnasta ja sen arvioinnista tuen aikana vastaa varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä muun henkilöstön kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu suunnitelman laadintaan ja arviointiin erityispedagogiikan asiantuntijana.

Mikäli lapsi on esiopetusta täydentävässä varhaiskasvatuksessa, tuki tulee yhteensovittaa ja kirjata myös lapsen esiopetuksen tehostetun tuen oppimissuunnitelmaan tai henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan (HOJKS).

Avoimen varhaiskasvatuksen kerhotoiminnassa lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma silloin, kun varhaiskasvatuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyy tukitoimia. Varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja voivat ohjata tuen suunnitelman laatimisessa tarvittaessa. Perhepäivähoitajat saavat ohjausta lapsen

¹²⁹ HE 148/2021 vp, s. 35

tuen suunnitelman laatimiseen lähijohtajalta, varhaiskasvatuksen asiantuntijalta ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajalta.

Yksityisessä varhaiskasvatuksessa yksityinen palveluntuottaja sitoutuu valtakunnallisen ja kunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen toimintaan. Yksityinen palvelutoimija huolehtii, että henkilöstöllä on tuen kirjaamiseen riittävä osaaminen, sekä mahdollisuus erityispedagogiseen konsultaatioon.

5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁰. Hallintopäätös menettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³¹. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³². Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämävastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³³. Päätös on aina perusteltava¹³⁴. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹³⁵.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹³⁶.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹³⁷.

Varhaiskasvatustilain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämävastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen¹³⁸.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

130 Varhaiskasvatustilain 15 e §

131 Varhaiskasvatustilain 15 e §

132 HE 148/2021 vp, s. 35

133 Varhaiskasvatustilain 62 §

134 Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatustilain 15 a §

135 HE 148/2021 vp, s. 36

136 HE 148/2021 vp, s. 34

137 Varhaiskasvatustilain 15 c ja e §

138 HE 148/2021 vp, s. 30

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystalvulaista, kuten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispaalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

5.6.1. Päätöksenteko tuesta ja tukipalveluista Porvoossa

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksen valmistelu käynnistyy arvioimalla lapsen tarvitsemaa tukea monialaisessa yhteistyöpalaverissa. Monialaisessa yhteistyöpalaverissa toteutuu huoltajan kuuleminen. Varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja kirjaavat palaverissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan keskeiset asiat tuen tarpeeseen liittyen.

Tämän jälkeen varhaiskasvatuksen opettaja tekee yhteistyössä huoltajan ja varhaiskasvatuksen toimipaikan esihenkilön kanssa esityksen tehostetusta / erityisestä tuesta tai yleisen tuen tukipalveluista hallintopäätöstä varten. Esitykseen liitetään tarpeen mukaan lapsen varhaiskasvatuksen kannalta keskeisiä asiantuntijalausuntoja, joita voidaan käyttää tukena lapsen tukeen liittyvässä päätöksenteossa. Esiopetuksessa aloittavan lapsen esitykseen liitetään pedagoginen arvio, jonka laatimisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja.

Esitys toimitetaan varhaiskasvatuksen erityisopettajan kautta Lapsen tuen palvelupäällikölle, joka tekee hallintopäätöksen. Hallintopäätös liitetään toiminnanohjausjärjestelmään lapsen tietoihin.

Tehostettu ja erityinen tuki sekä tukipalvelut tarkistetaan säännöllisesti. Uusi hallintopäätös tehdään, jos tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä tai varhaiskasvatuspaikka muuttuu.

Esiopetukseen siirryttäessä tuki arvioidaan uudelleen perusopetuslain mukaisesti. Kun lapsi osallistuu esiopetuksen lisäksi täydentävään varhaiskasvatukseen, tehostetusta ja erityisestä tuesta ja tarvittavista tukipalveluista tehdään hallintopäätös sekä perusopetus- että varhaiskasvatuslain mukaisesti.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

Porvoossa toimivat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvat yksityiset päiväkodit:

- suomenkielinen Steiner-päiväkotinä Päivänsäde
- ruotsinkielinen Steiner-pedagogisesti painottunut päiväkotinä Regnbågen
- kristillisen painotuksen omaava Pelastusarmeijan päiväkotinä Solhem
- kristillisen painotuksen omaava ja kaksikielistä (englanti) varhaiskasvatusta tarjoava Porvoon Englannin kielinen päiväkotinä
- suomenkielinen evankelisluterilaisen kirkon mukaista kasvatusta tarjoava päiväkotinä Lillat

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹³⁹. Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnustetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁰. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴¹. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴². Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁴³.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, ovat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa

139 Varhaiskasvatustilain 24 §

140 Varhaiskasvatustilain 24 §

141 Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

142 Varhaiskasvatustilain 24 §

143 Varhaiskasvatustilain 20 §

varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

Varhaiskasvatuksen laatusuunnitelmassa kuvataan laadun arvioinnin kokonaisuus ja arvioinnin tavat. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi toimintakulttuurin kehittämistä ja pedagogisen toiminnan toteuttamista toimipaikkojen vuosisuunnitelmien ja toimintakertomusten avulla. Valssi-arviointijärjestelmää käytetään koko varhaiskasvatuksen toiminnan arviointiin suunnitelmallisesti.

Pedagogisen toiminnan tasolla henkilöstö arvioi ja kehittää toimintaansa jatkuvasti. Pedagoginen suunnitelma eli ryhmävasu toimii ryhmätasolla toiminnan arvioinnin ja dokumentoinnin välineenä. Lasten arviointi varhaiskasvatuksesta toteutuu päivittäisessä toiminnassa. Huoltajat ja henkilöstö kokoavat lasten kokemuksia varhaiskasvatuksesta ja tätä tietoa hyödynnetään kehittämistyössä. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmissa dokumentoidaan sekä lasten että huoltajien arviot toiminnasta. Lapsilta ja huoltajilta saatu palaute tulee huomioida ryhmän toiminnan kehittämisessä.

Lähijohtaja vastaa omassa toimipaikassaan pedagogisen tiimin ja tiimivastaavien kanssa jatkuvan arvioinnin toteuttamisesta ja pedagogisen toiminnan ja laadun kehittämisestä. Toimipaikat voivat myös itsenäisesti hyödyntää Valssi-arviointijärjestelmän eri työkaluja toimipaikka- tai ryhmätasoisesti. Eri sisältöalueiden vastuu-/yhteyshenkilöt ja työryhmäedustajat sekä lähijohtajat välittävät kokemuksia ja palautteita pedagogisen toiminnan toteutumisesta ja sen kehittämisestä järjestäjätasolle.

Huoltajille suunnattu kysely toteutetaan vähintään kolmen vuoden välein. Eri toimijoiden ja yhteistyötahojen kanssa toimintatapoja ja käytäntöjä arvioidaan sovituissa rakenteissa, kuten työryhmissä. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa/päivitetäessä kootaan palautetta ja suunnitelman kehittämistarpeita henkilöstöltä ja eri tahoilta.

Arvioinnin ja palautteiden tuloksia käsitellään ja kehittämistoimenpiteiden toteutumista seurataan mm. varhaiskasvatuksen johtoryhmässä ja toimipaikoittain. Keskeisistä tuloksista ja kehittämistoimenpiteistä tiedotetaan asiakkaille ja päättäjille. Vuosittainen laaturaportti viedään Kasvun ja oppimisen lautakuntaan toimintavuoden jälkeen syksyllä.